

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Politikos mokslų katedra

EMILIJA RADAVIČIŪTĖ

KONFLIKTŲ NEIŠSPRENDŽIAMUMO PROBLEMA.

AFGANISTANO ATVEJIS

Bakalauro baigiamasis darbas
Studijų programa: Tarptautiniai santykiai
Studijų kryptis: Politikos mokslai

Darbo vadovas

Doc. dr. D.Šlekys

Vilnius, 2017

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
Politikos mokslų katedra

EMILIJA RADAVIČIŪTĖ

Konfliktų neišsprendžiamumo problema. Afganistano atvejis

Bakalauro baigiamasis darbas
Studijų programa: Tarptautiniai santykiai
Studijų kryptis: Politikos mokslai

Recenzentas

.....

2017-01-

Vadovas

Doc. dr. D. Šlekys

2017-01-

Darbas skaitmenine forma priimtas

.....

2017-01-

Darbą parengė

133 būrio kariūnė

Emilija Radavičiūtė

2017-01-

2017-01-

Vilnius, 2017

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Politikos mokslų katedra

Emilija Radavičiūtė

(Studijuojančiojo vardas ir pavardė)

Tarptautiniai santykiai

(Studijų programa)

BAIGIAMOJO DARBO (PROJEKTO)

SAŽININGUMO IR ATITIKTIES DEKLARACIJA

2017 – 01 -

(Data)

Patvirtinu, kad parengtas baigiamasis darbas (projektas) tema „Konfliktų neišsprendžiamumo problema. Afganistano atvejis“, patvirtinta 20__ metų _____ d. Akademijos viršininko įsakymu Nr. _____, yra parengtas savarankiškai ir niekada nebuvo pateiktas atsiskaityti LKA arba kitoje mokslo ar mokymo institucijoje.

Šiame darbe (projekte) pateikta medžiaga nėra plagijuota. Visi šiame darbe panaudoti informacijos šaltiniai yra cituojami bei įtraukti į literatūros sąrašą.

Kitų asmenų indėlio į parengtą baigiamąjį darbą (projektą) nėra. Jokių piniginių sumų už šį darbą niekam nesu sumokėjęs (-usi).

Renkant bei įvertinant medžiagą ir rengiant baigiamąjį darbą (projektą) mane konsultavo mokslininkai ir specialistai: _____

Darbo (projekto) vadovas _____ doc. dr D. Šlekys
(parašas)

- Darbas atitinka keliamus kvalifikacinius reikalavimus ir gali būti ginamas
- Darbas negali būti ginamas. Priežastys:

Darbo autorius _____
(parašas) (vardas ir pavardė, įrašyti ranka)

Radavičiūtė E., (2017). Konfliktų neišsprendžiamumo problema. Afganistano atvejis / Politikos mokslų bakalauro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. D. Šlekys. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Politikos mokslų katedra.

SANTRAUKA

Šiuo metu didelė dalis pasaulio gyventojų gyvena baimėje, nes vis dažniau net saugiose valstybėse vyksta nepaaiškinamai daug įvairaus masto nusikaltimų ar teroro išpuolių, kurių metu nukenčia niekuo dėti civiliai. Tai yra konfliktų trečio pasaulio valstybėse pasekmė. Dėl globalizacijos ir vis ilgiau užsitęsiančių konfliktų Sirijoje, Irake ar Afganistane nei viena pasaulio valstybė negali jaustis visiškai saugi. Todėl konfliktų neišsprendžiamumo problema darosi vis aktualesnė globaliame pasaulyje. Šiame darbe nagrinėjamas Afganistano konfliktas, kuris nepaisant didelių tarptautinės bendruomenės pastangų tęsiasi beveik keturis dešimtmečius. Smurtas, teroras, nepasitenkinimas vietine valdžia, badas, baimė lydi daugumą Afganistano gyventojų iki šiol. 2001 metais JAV pradėjus konfliktą Afganistane buvo nuverstas Talibano režimas, kuris griežtomis viešojo gyvenimo taisyklėmis kėlė nesantaiką valstybėje. 2014 metais Vakarams oficialiai užbaigus aktyvias karines operacijas šalyje, teroristiniai išpuoliai atsinaujino, šalis nėra saugi, o tai leidžia abejoti konflikto sprendimo sėkmingumu. Problema yra ta, kad konfliktai ir karai yra apibrėžiami kaip mūšio kategorijos, tačiau tai kas vyksta po mūšių nebėra taip svarbu, tarptautinė bendruomenė nemoka veikti postkonfliktinėje situacijoje, todėl esamos problemos niekur neišnyksta, o tik dar labiau plečiasi. Yra nepastebima tam tikrų konflikto fazių, kurios yra apibrėžiamos naujųjų karų teorijoje.

Šiame darbe taikomas atvejo studijos metodas. Nagrinėjant Afganistano atvejį atlikta mokslinės literatūros analizė: pirminiai ir antriniai šaltiniai susiję su Afganistano istorija, kultūra, religija; nagrinėjama teroristinių organizacijų prigimtis ir egzistavimas. Remiantis Mary Kaldor naujųjų karų teorijos pagrindu, išskiriami kriterijai, pagal kuriuos nagrinėjamas Afganistano konfliktas, iškeliamos konflikto sprendimo problemos ir jų sprendimo būdai. Tam, kad būtų galima įvertinti šių dienų konfliktinę situaciją Afganistane buvo iškelti šie darbo uždaviniai: 1) Išanalizuoti naujųjų karų teoriją bei jos kritiką, 2) Remiantis naujųjų karų teorija išskirti kriterijus, kuriais naudojantis analizuojamas Afganistano konflikto neišsprendžiamumas, 3) Išanalizuoti Afganistano oficialiosios valdžios ir tarptautinės bendruomenės pastangas sprendžiant šį konfliktą, 4) Išanalizuoti Afganistano konflikto neišsprendžiamumo problemas. Atsakius į visus uždavinius darbe iškeltas ginamasis teiginys buvo patvirtintas – nuo pat konflikto pradžios tiek tarptautinės bendruomenės tiek pačios Afganistano valdžios dėmesys buvo nukreiptas į Talibano organizacijos

sunaikinimą, kovą prieš terorizmą, tačiau per mažai dėmesio skiriama problemos pačioje šalyje, kaip karo ekonomikos klestėjimui. Nagrinėtos problemos įrodė, kad konfliktas neišsprendžia dėl kelių problemų: daugiau dėmesio skiriama centrinei šalies valdžiai nei nesaugioms provincijoms, šalis priklausoma nuo užsienio paramos, tačiau net gauta parama nepasiekama skurde gyvenantiems žmonėms, o tai kelia žmonių nepasitikėjimą valdžia, be to neužkirstas kelias narkotikų gamybai ir platinimui atamanams leidžiama laisvai vystyti karo ekonomiką. Visa tai liudija, kad konfliktinė būseną Afganistano nusikaltėliams yra palankesnė nei taika ir tai kelia problemas sprendžiant šį konfliktą.

Raktiniai žodžiai: konfliktas, Afganistanas, konfliktų neišsprendžiamumas, Talibanas, atamanas, karo ekonomika, JAV, NATO, terorizmas.

Radavičiūtė E., (2017). Problem of conflicts unsolvability. Case of Afghanistan / Final bachelor's thesis in International relationship. Supervisor assoc. prof. dr. D. Šlekys. Vilnius: The General Jonas Žemaitis military academy of Lithuania, Department of Political science.

SUMMARY

Currently, a great proportion of world population is living in fear. It is becoming more common, even in relatively safe countries, to observe, hard to explain, crimes or acts of terrorism of various degrees, which result in casualties of innocent civilians. None of the countries in the world can be absolutely safe due to the effects of globalization and ongoing conflicts in Syria, Iraq and Afghanistan. Therefore, the problem of inability to resolve conflicts is becoming more and more actual. In this work the conflict of Afghanistan is analyzed, which is ongoing for almost 40 years despite tremendous efforts of the international community. Up to this day violence, terror, dissatisfaction of the local authority, famine, fear is a companion to many of the inhabitants of Afghanistan. JAV overthrew the regime of Taliban in 2001, A regime that created discord in the country by using excessively strict regulations on populous. In the year 2014 the West officially ended the active military operations in the country, which resulted in the increase in numbers of acts of terror and reduction of safety in the country. Therefore, the success of the resolution of conflict could be questionable. The main problem is that conflicts and wars are defined as battle categories, however everything that is happening after the battle is of less importance. The problems that were the source of the conflict, do not disappear but spread even further, because the international community does not know what to do in the area once the military conflict is over. Some of the key phases of the conflict defined in the theory of new wars is overlooked.

In this thesis the case study method is used. For the case of Afghanistan, a study of relevant scientific literature was conducted: primary and secondary sources of literature containing information about the history, culture and religion of Afghanistan were researched; the existence and origins of terrorist organizations were analyzed. Following the works of Mary Kaldor – Theory of new wars a set of criterion for the case of Afghanistan were assigned, which were used to analyze the conflict. The problems for resolution and possible solutions to the conflict were formulated. In order to better understand and evaluate the current situation in the Afghanistan a set of objectives were assigned for the thesis: 1) Analysis of the theory of new wars and it's criticism; 2) Applying this theory to assign a set of criterion and use them to investigate the problem of inability to resolve the conflict in Afghanistan. 3) Analysis of the efforts, of both The international community and the official government of Afghanistan, to resolve this conflict. 4) Analysis of the

problems causing the inability to resolve the conflict in Afghanistan. The statement of the thesis is formulated and approved as: Since the start of the campaign, the focus of both the international community and the government of Afghanistan was the destruction of the Taliban and the war against terrorism, while too little attention was directed to the problem that the economy of war is flourishing in the country. The investigation of the problems leads to conclusions as to why the conflict cannot be resolved: too much of the attention is directed to the areas where central government is located while the provincial areas are the most dangerous, the country is dependent on the foreign aid, however the acquired aid is poorly distributed and does not reach the people living in poverty, which leads to distrust towards government, moreover there is nothing stopping the production and distribution of drugs or the warlords that are free to further develop economy of war. According to this, a conclusion can be made that the state of conflict is more beneficial to the criminals of Afghanistan than peace which, in turn, makes the problem more difficult to resolve.

Keywords: conflict, Afghanistan, conflicts unsolvability, Taliban, warlord, economy of war, the U.S, NATO, terrorism.

TURINYS

ĮVADAS.....	9
1. NAUJŪJŲ KARŲ TEORIJOS FENOMENAS ŠIANDIENINĖJE TARPTAUTINĖJE SISTEMOJE	15
1.1 Naujųjų karų teorijos samprata.....	15
1.2 Naujųjų karų teorijos kritika bei keliami kriterijai.....	18
2. AFGANISTANO OFICIALIOSIOS VALDŽIOS IR TARPTAUTINĖS BENDRUOMENĖS VEIKSMŲ AFGANISTANE ANALIZĖ.....	22
2.1 Afganistano oficialiosios valdžios veiksmai siekiant taikos šalyje	22
2.2 Tarptautinės bendruomenės veiksmai Afganistano konflikte.....	24
2.2.1 JAV veiksmai siekiant išspręsti konfliktą.....	24
2.2.2 NATO veiksmai siekiant išspręsti konfliktą	29
3. AFGANISTANO KONFLIKTO PROBLEMŲ ANALIZĖ.....	33
3.1 Pasikeitusio konflikto pobūdžio neįvertinimas	33
3.2 Karo ekonomika.....	38
3.3 Religinis fanatizmas.....	40
3.4 Kultūrinis neišprusimas	42
3.5 Valstybės atsilikimas	44
IŠVADOS	46
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50
PRIEDAI.....	54

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Pasaulyje galime pastebėti vieną didelę problemą: apie pusę pasaulio valstybių negali reikiamai funkcionuoti arba yra ant susinaikinimo ribos. Tai reiškia, kad apie du milijardus žmonių kasdien patiria smurtą, negali kontroliuoti savo ateities ar tiesiog jaustis saugiai savo namuose. Pasaulinės saugumo organizacijos pripažįsta, kad terorizmo, nusikalstamumo ir nesibaigiančių konfliktų šaknys ir yra žlugusios valstybės (angl. *failed states*). Dabartinė geopolitinė situacija nuolat verčia mus susimąstyti dėl šiuo metu vykstančių karų sprendimų veiksmingumo. Konfliktai vis dažniau tęsiasi kelis dešimtmečius besikeičiant jo intensyvumui. Vakarų valstybės, tarptautinės organizacijos tokios kaip NATO nuolat siunčia karius į konfliktinės būsenos teritorijas, tam kad būtų užtikrintas viso pasaulio saugumas, sustabdytas pabėgėlių srautas bei tarptautinis nusikalstamumas. Kai kuriuos konfliktus pavyksta išspręsti, tačiau vis dažniau susiduriama su problema juos užbaigiant ar randant konflikto užbaigtumo tašką. Užbaigus intensyviausią „karinį“ etapą, menamai įveikus priešus būtina įgyvendinti postkonfliktinę konflikto fazę, kuri šiomis dienomis yra ypač svarbi, tačiau sunkiausiai įgyvendinama ir dažniausiai pagrįsta žemo intensyvumo atakomis bandant atkurti ar sukurti efektyvią, savimi gebančią pasirūpinti ir nepriklausomą šalį. Norint užkirsti kelią tolimesniems konfliktams ir užtikrinti pasaulio žmonėms saugumą būtina išsiaiškinti konfliktų neišprendžiamumo problemas.

Vienas ilgiausiai besitęsiančių konfliktų – Afganistane. Konfliktas Afganistane prasidėjęs nuo Sovietų Sąjungos invazijos 1979 metais tęsiasi iki šių dienų svyruojant konflikto intensyvumui. Afganistanas nuo seno buvo etniškai susiskaldžiusi valstybė, dėl savo geografinės padėties bei istorinių aplinkybių, tačiau pasibaigus konfliktui su Sovietų Sąjunga šalies gyventojai pasidalino į dar daugiau grupelių, iš kurių vienos buvo už komunistinį režimą, kitos prieš, o trečioji dalis bandė prisitaikyti prie daugumos ir plaukti pasroviui. Situaciją Afganistane blogina ir tai, jog didelė dalis gyventojų išpažįsta fundamentalų islamą, kuris dažnai pasireiškia džihado kova. Konfliktas Afganistane įsibėgėjo kai šalyje įsitvirtino Talibano režimas. Jis ir Al-Qaidos teroristinė grupuotė buvo apkaltinta 2001 metų teroristiniu išpuoliu JAV, kuris paskatino JAV pradėti karą su terorizmu ir užtikrinti, kad Afganistanas būtų apsaugotas nuo teroristinių organizacijų. Tačiau, net pašalinus Al-Qaidos teroristinės grupuotės lyderį, konfliktas tęsiasi iki šiol, šalis nėra saugi. JAV paskelbta visuotinė kova su terorizmu, net ir atsitraukus didžiajai daliai Vakarų pajėgų vis dar vyksta Afganistane, todėl kyla klausimas, kodėl būtent Afganistanas? Po rugsėjo 11 dienos Afganistanas buvo teroristinių grupuočių prieglobstis, tačiau prasidėjus intensyviai kovai dauguma organizacijų lyderių pabėgo į gretimas šalis, kuriose ir įsikūrė, tačiau iki šiol vienu iš taikinių lieka Afganistanas

(didžiausias dėmesys pamažu perkeliamas į Siriją). Šiuo metu Afganistane vyksta tiek pilietinis karas tarp įvairiausių genčių, vietinių gyventojų bei valdžios, tiek karas su tarptautine bendruomene, kuri tikisi pagerinti saugumo situaciją, tačiau ne visada yra teisingai įvertinamos vietinių gyventojų. Oficialiai užbaigus aktyvios – Vakarų karinės operacijos etapą 2014 metais šalyje vėl gausėja teroristinių Talibano grupuotės išpuolių, kurie verčia abejoti konflikto sėkmingumu ir kelia daug rūpesčių tarptautinei bendruomenei, kaimyninėms valstybėms ir kitiems veikėjams regione. Matydami kaip elgiasi Talibano grupuotė galime spręsti, kad konfliktinė situacija šalyje teroristams yra naudinga, todėl tarptautinei bendruomenei bandant ją užbaigti teroristinės organizacijos vėl jį kursto. Vykdamas žemo intensyvumo atakas konflikto kaštai išlieka nedideli, todėl toks konfliktas galėtų tęstis amžinai. Teroristai nebando nugalėti „atėjūnų“, jie jais manipuliuoja tam, kad sukurtų geresnes sąlygas sau klestėti. Tačiau galbūt reikėtų žvilgsnius nukreipti į kitas aplinkines valstybes kaip Pakistanas? Siekiant sunaikinti terorizmą reikia kovoti prieš juos, o ne prieš šalį, kurioje jie slepiasi.

Didžiausią indėlį į saugumo situacijos gerinimą įdėjo ir vis dar deda JAV, taip pat didelė dalimi prie konflikto sprendimo prisidėjo NATO. Norėdami apsaugoti Afganistano žmones JAV kartu su NATO sąjungininkėmis šalyje vykdo ne tik karines operacijas, bet ir taikos palaikymo, saugumo užtikrinimo misijas, treniruoja Afganistano armiją (toliau – ANSF) bei policiją, prižiūri valdžios aparatą tam, kad ateityje galėtų veikti savarankiškai. Tačiau atsižvelgiant į dabartinę situaciją kyla klausimas, ar tai tikrai padeda ir yra efektyvu, ar Afganistanas kada nors taps savarankiška ir saugia valstybe. Afganistano valdžia, NATO, JAV ir kiti veikėjai visai stengiasi paveikti tebevykstančio konflikto baigtį ir siekia taikaus susitarimo skirtingais periodais, skirtingais būdais, tačiau iki šiol nebuvo atrasta tinkamo. Nors po Šaltojo karo vakarai, t. y. JAV buvo ir tebėra galingiausia valstybė tiek ekonominiu, tiek kariniu atžvilgiu, tačiau konfliktas Afganistane ir kiti karo niokojami regionai mums demonstruoja, kaip Vakarai pralaimi prieš paprastai ginkluotas, silpnas, susiskaldžiusias valstybes. Kai kurie istorikai, teoretikai ar politologai tai aiškina kaip pakitusio karo prigimties pasekmes. Dėl to gerai paruoštos ir nauja technika ginkluotos Vakarų kariuomenės pralaimi didžiąją dalį „naujųjų karų“. Yra daroma per daug esminių klaidų. Kadangi konfliktas Afganistane yra vienas pirmųjų tokio pobūdžio konfliktų, sprendžiant jį susiduriama su daug problemų, pradedant karių kultūriniu neišprusimu ir neprisitaikymu, baigiant karių ir civilių darbo nesuderinamumu. **Problema** yra ta, kad konfliktas tęsiasi beveik keturis dešimtmečius ir taika vis dar nepasiekta, nepaisant dedamų tarptautinės bendruomenės pastangų. Konfliktai ir karai yra apibrėžiami kaip mūšio kategorijos, tačiau tai kas vyksta po mūšių nebėra taip svarbu, nemokama veikti postkonfliktinėje situacijoje, todėl esamos problemos niekur neišnyksta, o tik dar

labiau plečiasi. Tarptautinė visuomenė nepastebi tam tikrų konflikto fazių, kurios yra apibrėžiamos naujųjų karų teorijoje. Norint atrasti atsakymus į esamas problemas būtina tai analizuoti. Išanalizavus konflikto eigą, kariaujančias puses, šalies gyventojus, Talibano režimą bus galima išskirti problemas, su kuriomis yra susiduriama ir atitinkamai padaryti išvadas joms spręsti.

Tyrimo objektas – Konfliktinė situacija Afganistane.

Darbo tikslas – Įvertinti šių dienų konfliktinę situaciją Afganistane remiantis naujųjų karų teorija.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti naujųjų karų teoriją bei jos kritiką.
2. Remiantis naujųjų karų teorija išskirti kriterijus, kuriais naudojantis analizuojamas Afganistano konflikto neišsprendžiamumas.
3. Išanalizuoti Afganistano oficialiosios valdžios ir tarptautinės bendruomenės pastangas sprendžiant šį konfliktą.
4. Išanalizuoti Afganistano konflikto neišsprendžiamumo problemas.

Ginamasis teiginys – Nuo konflikto pradžios didžiausias dėmesys buvo skiriamas Talibanui sunaikinti, tačiau buvo pamirštos tokios problemos kaip karo ekonomikos vystymasis šalyje.

Darbo metodologija. Šiame darbe taikomas atvejo studijos metodas. Nagrinėjant Afganistano atvejį atlikta mokslinės literatūros analizė: pirminiai ir antriniai šaltiniai susiję su Afganistano istorija, kultūra, religija; nagrinėjama teroristinių organizacijų prigimtis ir egzistavimas. Remiantis Mary Kaldor naujųjų karų teorijos pagrindu, išskiriami kriterijai, pagal kuriuos nagrinėjamas Afganistano konfliktas, iškeliamos konflikto sprendimo problemos ir jų sprendimo būdai.

Literatūros ir šaltinių apžvalga. Po rugsėjo 11 dienos įvykių vis didesnis dėmesys kreipiamas į Rytų regionus, o beveik keturis dešimtmečius besitęsiantis konfliktas Afganistane iki šiol susilaukia įvairiausių sričių tyrinėtojų dėmesio. Šią temą analizuoja tiek istorikai, tiek politologai, įvairiausių kryptų mokslininkai ar studentai. Akademinės literatūros autoriai nagrinėdami konflikto Afganistane problemas dažniausiai išskiria jas iš didžiųjų valstybių perspektyvos, neatsižvelgdami į pačios šalies gyvavimo ir kultūros subtilybes ir pačių didžiųjų valstybių daromas klaidas.

Autorius, kuriais remiantis buvo atliktas darbo tyrimas ir kurie nagrinėja „naujuosius karus“, galime suskirstyti į kelias grupes: 1) autoriai, kurie analizuoja apskritai pasikeitusio karo

pobūdžio tendencijas, rašo apie „naujuosius karus“ iš strateginės pusės; 2) autoriai, kurie kritikuodami „naujųjų karų“ teoriją ją tobulina ir išskiria dar aiškesnius kriterijus apie pasikeitusio karo prigimtį; ir 3) autoriai, kurie analizuoja tam tikrų konfliktų empirinę patirtį po Šaltojo karo ar būtent Afganistano atvejį iš operacinės ar netgi kultūrinės pusės, kas yra daug svarbiau nei vien problemos susijusios su karinių pajėgų veiksmis. Visa tai leidžia nustatyti kilusias problemas pasikeitus karo pobūdžiui Afganistane.

Pirmai grupei autorių galime priskirti „naujųjų karų“ teorijos kūrėją Mary Kaldor¹² ir jos šalininką Herfriedą Munklerį³. Teorijos autorė savo knygoje „Naujieji ir senieji karai“ (angl. *New and old wars*) ir Munkleris savo knygoje „Naujieji karai“ (angl. *The new wars*) aprašo po Šaltojo karo pabaigos besikeičiančių karų prigimtį. Karo prigimties pokyčiams didžiulę įtaką daro globalizacija, kuri sukuria sąlygas plisti nusikalstamoms organizacijoms, kurios keičia smurto ir karų esmę. Valstybės vis dažniau kariauja ne su valstybe kaip priešų, bet su nusikalstama organizacija, kuri slepiasi už valstybės sienų. Šiai grupei taip pat galime priskirti autorius Bruce W. Daytoną ir Louis Kriesbergą⁴, kurie savo knygoje „Konflikto transformacija ir taikos atkūrimas“ (angl. *Conflict transformation and peacebuilding*) išskiria šiuolaikinių konfliktų sudėtingumą ir būdus, kaip tai spręsti. Autoriai pripažįsta konfliktų transformaciją globalizacijos kontekste, o tai tik dar labiau apsunkina konflikto sprendimus. Autoriai tyrimams dažniausiai naudoja karinę patirtį ir istorinius faktus bei interviu su konflikte tiesiogiai dalyvavusiais kariais bei kompetentingais atstovais.

Naujųjų karų teorija susilaukė nemažai kritikos todėl antrai grupei autorių galime priskirti kelis teorijos kritikus, kurie padėjo apibendrinti teorijos pranašumus bei trūkumus. Taigi vienas iš šios grupės autorių Bart Schuurmaną⁵ taip pat teigia, kad po Sovietų Sąjungos žlugimo Vakariai nebeturėjo atsvaros savo jėgai, tačiau karai Balkanuose ar Somalyje įrodo, kad net ir supervalstybės susidūrė su naujais iššūkiams kovodamos su daug kartų silpnesniu priešininku. Tačiau kai kurie „naujųjų karų“ teorijos šalininkai peržengė ribas ir pakitusius karo bruožus vertina kaip pasikeitusią karo prigimtį ir priešinasi seniesiems Clausewitzo karo prigimties aiškinimams. Šiai kritikų grupei taip pat galime priskirti Bertą Jasiukėnaitę⁶, Marką Duffieldą⁷ ir Franką Hofmaną⁸,

¹ Kaldor M., *The new and old wars: Organized violence in a global era*, Stanford University press, 1st edition, 1999.

² Kaldor M., "In defence of new wars, International Journal of Security and Development", 2013, <http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.at/>, 2016-10-21.

³ Munkler H., *The new wars*, Polity press, Cambridge, 2005.

⁴ Dayton B., W., Kriesberg L., *Conflict transformation and peacebuilding. Moving from violence to sustainable peace*, Routledge, New York, 2009.

⁵ Schuurman B., *Clausewitz and the "New Wars" Scholars*, Parameters: U.S. Army War College, Vol. 40, Issue 1, 2010.

⁶ Jasiukėnaitė B., „Naujųjų karų“ koncepcija: pagrįstumo klausimas, Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 2010-2011.

⁷ Duffield M., *Global governance and the new wars: The merging of development and security*, London: Zed Books, 2001.

kurie savo darbuose pagrindinę teorijos kritika laiko karo prigimties ir karo pobūdžio kriterijų sumaišymą taip pat teigiama, kad „naujų karų“ teorija neapibūdina nieko naujo, dauguma įvardintų bruožų egzistavo jau ir daug metų prieš Šaltąjį karą. Kritikai taip pat išskiria empirinių duomenų neatitikimus juos pritaikant. Taigi, apibendrinami šią autorių grupę galime teigti, kad visi nagrinėti autoriai išskiria labai panašią teorijos kritiką, o tai leidžia daryti išvadą dėl teorijos tobulėjimo galimybių.

Trečiąją autorių grupę galime apibūdinti kaip empirinės patirties Afganistane tyrimo grupę, kuri padeda išskirti šio konflikto problemas bei jas spręsti. Šiai grupei galime priskirti tokius specialistus kaip Catherine Dale⁹ (tarptautinio saugumo specialistė), Kenneth Katzmaną¹⁰ (Artimųjų Rytų specialistas), Joseph J. Collinsą¹¹ (JAV gynybos universiteto, operacijų centro direktorius), Anatol Lieveną¹² (profesorius karo studijų srityje), Michael E. O'Hanloną (JAV saugumo strategijos specialistas) ir Bruce Riedelą¹³ (JAV saugumo, Pietų Azijos bei antiterorizmo ekspertas). Savo publikacijose šie autoriai dažniausiai remdamiesi patirtimi Afganistane kelia problemas, susijusias su saugumo užtikrinimu, bendradarbiavimu su Talibanu, apžvelgia pokyčius nuo 2001 metų iš JAV arba NATO sąjungininkių perspektyvos. Naudodamiesi politologo, islamo tyrinėtojo Egdūno Račiaus naujausia knyga „Musulmonai ir jų islamai“¹⁴ anksčiau gautą medžiagą galime susieti su Afganistano kultūra, papročiais ir taip suvokti esamą situaciją ir padarytas klaidas. Talibano organizacijos kilmė, atamanų egzistavimo prasmę analizuojama remiantis Ahmed Rashid knyga „Taliban. The story of the Afghan warlords“¹⁵. Knygoje aiškinama Talibano atsiradimo priežastis dar iki 2001 metų įvykių, kurie leidžia paaiškinti, kodėl JAV, pradėjusi karą Afganistane, susidūrė su tiek daug problemų. Dabartinio Afganistano prezidento Ashraf Ghani knyga „Fixing failed states“¹⁶ tyrime prisideda prie konflikto sprendimo rekomendacijų kūrimo. Knygoje minimi pavyzdžiai leidžia formuoti tinkamiausius pasiūlymus Afganistano konfliktui išspręsti. Tyrimui taip pat naudojami tokie visuotinio informavimo tinklalapiai kaip cnn.com ir nato.int. Šios periodinių

⁸Hoffman F., *Conflict in the 21st century. The rise of hybrid wars*, Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

⁹Dale C., *War in Afghanistan: strategy, military operations, and issues of congress*, Congressional research service, 2009, <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R40156.pdf>, 2016-11-26.

¹⁰Katzman K., *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, 2016, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>, 2016-11-26.

¹¹Collins J., J., *Understanding war in Afghanistan, National defence university*, Washington D.C., 2011, <http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/Books/understanding-war-in-afghan.pdf>, 2016-11-22.

¹²Lieven A., *The war in Afghanistan: it's background and future prospects*, Conflict, Security & Development, 2009.

¹³O'Hanlon M., Riedel B., *Plan A-Minus for Afghanistan*, The Washington Quarterly, 2011, <http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/4413~v~Plan A-Minus for Afghanistan.pdf>, 2016-12-01.

¹⁴Račius E., *Musulmonai ir jų islamas*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.

¹⁵Rashid A., *Taliban. The story of the Afghan warlords*, Pan Books, 2001.

¹⁶Ghani A., Lockhard C., *Fixing failed states, A framework of for rebuilding a fractured world*, Oxford university press, 2008.

leidinių svetainės teikia informacijos apie vykstančius įvykius iš įvairiausių perspektyvų. Taigi, empirinė tyrimo medžiaga rinkta naudojant ir derinant specialistų publikacijas atsižvelgiant į Afganistano kultūrinius ypatumus bei vertinant vykstančių įvykių pasekmes.

1. NAUJŪJŲ KARŲ TEORIJOS FENOMENAS ŠIANDIENINĖJE TARPTAUTINĖJE SISTEMOJE

Visuotinai yra pripažinta, kad konfliktai tam tikru laikotarpiu turi panašius dėsningumus, tačiau negalime teigti, kad konfliktai yra panašūs savo raida, nes visi kilo dėl skirtingų priežasčių ir vystėsi priklausomai nuo konflikto veikėjų. Šiame skyriuje remiantis Kaldor naujų karų teorija išskiriami kriterijai, kurie leidžia paaiškinti Afganistano konflikto priežastis, raidą bei pasekmes, su kuriomis susiduria konflikto veikėjai.

1.1. Naujų karų teorijos samprata

Naujų karų teorija labai išpopuliarėjusi per pastarąjį dešimtmetį sukūrė naują požiūrį į karus, jų pobūdį. Konceptija suformuluota pasibaigus Šaltajam karui, kai tokios senos teorijos kaip realizmas nebepaaiškino naujai prasidėjusių konfliktų visame pasaulyje. Globalizacija, naujos technologijos, kariaujančių pusių asimetriškumas ir daug kitų naujų karo aspektų vertė kurti naujas koncepcijas, kurios galėtų apibūdinti tai kas vyksta pasaulyje. Naujų karų sampratą apibrėžė Mary Kaldor savo knygoje „Naujieji ir senieji karai“ (*angl. New and old wars*)¹⁷. Autorė teigia, kad per paskutinį dvidešimto amžiaus dešimtmetį susiformulavo visiškai kitokio pobūdžio organizuoto smurto išraiškos, kurias ji apibrėžė kaip „naujuosius karus“. Naujieji karai yra globalizacinės eros karai¹⁸. Kitaip tariant, tai karai, kurie atsirado autoritarinio režimo šalyse silpnėjant jų galioms atsivėrus likusiam demokratiniam pasauliui. Per Šaltąjį karą Vakarų visuomenė užsitikrino pirmaujančios lyderės poziciją tiek kariniuose, tiek ekonominiuose aspektuose, tačiau prasidėjus karams Afrikoje ar Balkanuose galima pastebėti, kad net daug didesnę karinę ir technologinę potencialą turinčios valstybės, tokios kaip JAV, neįveikia paprastais ginklais ginkluotų valstiečių. Teorijos pasisėkimą įrodo tai, jog JAV išleistame stabilizavimo operacijų vadove išryškėja panašios tendencijos, kaip ir Mary Kaldor naujų karų teorijoje¹⁹. Pastarąjį dešimtmetį šis vadovas buvo vienas svarbiausių JAV doktrininių dokumentų. Taigi, dėl vis dažniau iškylančių problemų

¹⁷ Kaldor M., *The new and old wars: Organized violence in a global era* (1 išnaša)

¹⁸ Kaldor M., *In defence of new wars*, (2 išnaša), 2016-10-24.

¹⁹ Headquarters Department of the Army, *Stability operations: field manual*, Washington, October, 2008, <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-07/fm3-07.pdf>, 2016-11-14.

kariaujant asimetrinį karą Mary Kaldor sukūrė naujųjų karų koncepciją, kuri paaiškina tai, kas vyksta globaliame pasaulyje pasikeitus galios balanso suvokimui.

Naujųjų karų teorijos šalininkai Mary Kaldor ir Herfried Munkler pripažįsta pasikeitusio karo pobūdį ir išskiria kelis pagrindinius elementus, kurie apibūdina dvidešimt pirmojo amžiaus karus. Taip pat globalizacijos paveiktus ir besikeičiančius karus aprašo Bruce W Dayton ir Louis Kriesberg. Autoriai taip pat išskiria problemas, kurias aprašo ir „naujųjų karų“ teorijos šalininkai. Visų pirma teoretikai neigia, kad kultūriniai skirtumai yra vienas pagrindinių konflikto priežasčių²⁰ taip priešindamiesi S. P. Huntingtono civilizacijų susidūrimo teorijai. **Kultūriniai skirtumai** yra tik veiksnys, kuris gali sustiprinti konfliktą. Galime pastebėti, kad pastarieji konfliktai kyla ne dėl kultūrinių, bet dažniau dėl ideologinių skirtumų. Tačiau net ten kur žmonės ilgus dešimtmečius gyveno etninėje ir kultūrinėje santaroje, kaip Bosnijoje, išorės smurtiniai proveržiai gali daryti įtaką skirtingų kultūrų ir etninių grupių visuomenėse pradėti konfliktą tarpusavyje ieškant kaltų ar savo priešų. Dėl tokių neaiškumų, tikslo nebuvimo yra labia sudėtinga atrasti kariaujančių pusių motyvus ir karo priežastis, todėl tokius konfliktus užbaigti yra labia sudėtinga. Teorijos pradininkė, kaip viena iš svarbiausių šios teorijos principų išskiria **kariaujančių pusių tipus**. Naujieji karai vyksta ne tarp dviejų lygiaverčių valstybių, bet dažniausiai kare dalyvauja valstybė hegemonė turinti įtaką tarptautinėje bendruomenėje ir privataus sektoriaus organizacija ar politiniu judėjimu, kurie daro įtaką šalies valdymui. Tai būtų galima paaiškinti kaip globalizacijos pasekmę. Formuojantis Europos žemynui ar Amerikai į tai nesikišo pašalinės su tuo nesusijusios ar didesnę įtaką turinčios valstybės, tiek pilietiniai tiek tarpvalstybiniai karai buvo išsprendžiami tarpusavyje, dažniausiai buvo kovodama dėl žemių ar turtų, jie būdavo intensyvūs, tačiau dažniausiai trumpalaikiai. Todėl kaip dar viena naujų karų aspektą išskiriamas pakitęs karo intensyvumas. Dvidešimt pirmo amžiaus karai pasižymi itin **mažu intensyvumu**²¹. Mažo intensyvumo karai buvo naudojami kaip parama vykstančiam intensyviame konfliktui, tačiau dabar tai tapo konflikto pagrindu. Tai Mao Zedong pavadino „strategine gynyba“ (*angl. Strategic defensive*), tai yra kai priešininkai naudoja savo kariuomenes tik tam, kad save išsaugotų nekeliant karinio sprendimo tikslų. Karai nereikalauja didelių kaštų, nes kariauja ne reguliarios kariuomenės, todėl gali trukti labia ilgai – dar vienas karo bruožas kuris nebuvo būdingas iki šiol. Dažniausiai šiuo metu karų priežastys ir tikslai yra sunkiai yra betiksliai ir be priežasties, arba bent jau nėra atskleidžiamos tikrosios priežastys, todėl karai nėra sėkmingi, tęsiasi ilgai ir nėra sukuriama ilgalaikė taika. Dar vienas bruožas – **karo asimetriškumas**. Šiuo metu jokia pasaulio valstybė ar netgi valstybių sąjunga negali pralenkti JAV

²⁰ Munkler H., (3 išnaša), p. 6.

²¹ *Ten pat*, (3 išnaša), p. 13.

kariuomenės galybės, niekas negali atstoti šios hegemonės.²² Tačiau, kaip buvo minėta anksčiau, kad net ir tokia galybė dažnai nesusitvarko ir nenugali paprasčiausiai ginkluotų tautų ar teroristinių organizacijų. Taip yra todėl, nes JAV ir kitų vakarų valstybių kariai atsiųsti į nežinomą šalį, nesuvokdami kariavimo esmės bijo mirties, o mažų tautų, teroristų atstovai turi savo principus, dėl kurių kovoja ir nebijo paaukoti savo gyvybės, todėl turi itin didelį pranašumą (Vietnamo karo patirtis²³). Be to, karai pasižymi neaiškumu, nėra nei tikslaus laiko intervalo (pasirašytų paliaubų sutarčių dažnai nesilaikoma), nei aiškių kariaujančių pusių²⁴ (karai vyksta tiek šalies viduje, tiek su tarptautinėmis jėgomis). Dėl išplitusių teroristinių organizacijų ir jų kariavimo strategijos nebėra aišku, kas yra kombatantas, o kas ne. Neįmanoma atskirti civilio nuo kario, teroristai nesilaiko karo teisės principų, o tai labiausiai ir apsunkina kovą su jais. Taigi **karas tapo itin brutalus**, nebesilaikoma elementariausių humanitarizmo principų. Dabartinių karų brutalumą galime pavadinti paradoksu, nes karų intensyvumas mažėja, tačiau brutalumo vis daugėja. Tai yra vienas iš pagrindinių iššūkių, su kuriais susiduria Vakarų valstybės, kariaudamos su terorizmu. Šiuolaikinius karus galime apibūdinti kaip **chaosą** – jie neturi tipinių karo fazių (ikikonfliktinė situacija, konfrontacija, krizė, išdavos, postkonfliktinė fazė), kovai prasidėjus sudėtinga ją užbaigti visiškai, o tada vykdyti valstybės atstatymą. Būtent todėl tokios organizacijos kaip NATO nesugeba sėkmingai užbaigti vykdomų operacijų, visa tai užsibaigia ties karinėmis operacijomis, o to nebeužtenka norint įveikti visas problemas. Šiomis dienomis tiek humanitarinė pagalba, valstybės atstatymas (angl. *Statebuilding*), taikos kūrimas (angl. *Peacebuilding*), pats konfliktas vyksta kartu, todėl ir nebėra aiškios pabaigos ar užbaigtumo. Vienas svarbiausių naujųjų karų bruožų yra **smurto nukreipimas prieš civilius**. Anksčiau civilių aukos būdavo kaip karo pasekmė, tačiau šiomis dienomis vis dažniau civilių žudymas yra naudojama kaip taktika, kuri priverčia priešą vykdyti jo valią²⁵. Tokia taktika remiantis daug lengviau yra įbauginti gyventojus, kurie dėl to vykdys užkariautojų valią. Be to, tai yra taikoma ir dėl identitetinių kovų priežasties. Kariaujančioms pusėms svarbiau yra sunaikinti, nugalėti ar pavergti į savo pusę priešiška ideologiją remiančius atstovus nei užkariauti teritoriją ar joje esančius turtus. **Karo ekonomika** – naujųjų karų bruožas, kuris pasireiškia pasipelnymu iš karo būklės. Vis labiau konfliktinėse valstybėse tampa normalu lygiagrečiai vykstantis konfliktas ir normalus gyvenimo būdas, dėl to klesti šešėlinė ekonomika, korupcija, plėšikavimai ir panašūs nusikaltimai. Daug lengviau nelegalia veikla užsiimti „chaosinėje“ karo zonoje nei veikiančioje ir teigiamai funkcionuojančioje visuomenėje. Galima teigti, kad dėl tokių

²² Munkler H., (3 išnaša), p. 25.

²³ *Ten pat*, (3 išnaša), p. 26

²⁴ Kaldor M., *The new and old wars: Organized violence in a global era*, (1 išnaša), p. 2.

²⁵ *Ten pat*, (1 išnaša), p. 14.

lengvatų konfliktinėse šalyse ir įsitvirtina teroristinės organizacijos, klesti atamanai, tarptautiniai įsibrovėliai ir nusikaltėliai, kurie ir destabilizuoja karo eigą ir jo užbaigtumą. Dėl ilgalaikės karo būklės šalyse itin sudėtingas išgyvenimas, klesti badas ir skurdas. Dėl tokios priežasties dažnai **kariauja vaikai** – pastebima, kad dažnai šiuolaikiniai ginklai netgi pritaikomi vaikams. Vaikai renkasi karą, nes nėra kitos galimybės, jie renkasi karą kaip galimybę išgyventi, kaip galimybę gauti šiek tiek lėšų maistui. Dažnai tokiuose regionuose kaip Afrika vaikai, tiksliau berniukai, dėl karo tampa vieninteliu šeimos pragyvenimo šaltiniu, nes moterims ir mergaitėms uždrausta dirbti, o tėvas miršta tame pačiame kare anksčiau. Mary Kaldor kaip vieną iš globalizacijos pasekmių ir naujųjų karų bruožų išskiria **medijos svarbą**²⁶. Dėl šiuolaikinių technologijų ir informacijos sklaidos ir kiekio medija gali būti panaudojama kaip karo ginklas. Dėl informacijos kiekio ir prieinamumo kiekvienas paprastas žmogus gali gauti įvairiausios informacijos, kuri dažnai gali klaidinti žmogų ar apskritai būti klaidinga. Propaganda internetu gali būti milžiniška, taigi norint išvengti visuomenės dezinformavimo itin didelis dėmesys turėtų būti skirtas šalies išsilavinimui ir kritinio mąstymo vystymui. Internetas šiuo metu naudojamas kaip verbavimo būdas, juo pasinaudoja teroristinės organizacijos pritraukdamos atstovus iš viso pasaulio, kurie neretai gali būti netgi apmokyti Vakarų valstybėse. Į konfliktus vis labiau įsitraukia nevyriausybinės organizacijos, tarptautinės organizacijos, karo patarėjai, diasporos ir kiti, kuriems reikia kartu dirbti su kariais, kurie užtikrina jų saugumą konflikto metu, o tai labai apsunkina patį kariavimą. Taigi naujųjų karų teorijos pradininkai išskiria karo praktikas ir perspektyvas, kurias apibūdina kaip „naujas“. Tokių bruožų išskyrimas sukuria galimybę ateityje išvengti jau padarytų klaidų. Būtent todėl pritaikius šią teoriją tolimesniame tyrime galime įvertinti Afganistano konfliktą iš kitos, dar nenagrinėtos perspektyvos.

1.2 Naujųjų karų teorijos kritika bei keliami kriterijai

Naujųjų karų teorija pasirodė tik dvidešimto amžiaus gale, tačiau jau spėjo susilaukti pakankamai nemažai kritikos ir įplieskė gana aktyvią akademinę diskusiją. Dėl šios priežasties norint tinkamai pritaikyti teoriją Afganistano konflikto tyrimui, būtina aptarti teorijos kritikų abejones susijusias su teorijos pagrįstumu ir tinkamumu politikos mokslų tyrimuose.

²⁶ Kaldor M., *The new and old wars: Organized violence in a global era*, (1 išnaša), p. 4.

Vienas svarbiausių kritinių aspektų, kuris išskiriamas kaip problemiškas naujų karų teorijoje, yra tas, jog teoretikai neatskiria karo pobūdžio ir karo prigimties sampratų, todėl sumaišo tyrimo lygmenis ir tinkamai nepagrindžia karo transformacijos teiginio²⁷.

Pastangų apibrėžiant karo sampratą niekada netrūko, karo pobūdis nuolat keičiasi priklausomai nuo galimybių ir pačių žmonių sumanumo. Sampratų ir naujų teorijų apie karą srautas itin išsiplėtė dvidešimto amžiaus pabaigoje, buvo sukurtos panašūs terminai kaip karas tarp žmonių²⁸, trečios kartos karai²⁹, hibridinis karas³⁰ (angl. *hybrid warfare*), daugiaterpis karas³¹ (angl. *multivariant warfare*) arba sudėtinis kariavimas³² (angl. *complex warfighting*)³³. Tokie kritikai kaip Duffieldas³⁴ ar Hoffmanas³⁵ daug dėmesio skyrė įrodinėdami, kad „naujuosiuose karuose“ nėra nieko naujo. Tačiau teorijos autorė gindamasi aiškiai ir pagrįstai teigia, kad taip ir yra: apibūdinama naujuosius karus Kaldor teigia, kad „naujų karų“ bruožų galima rasti ir anksčiau, tačiau teorijos esmė yra ne atskleisti naujus karo bruožus, bet atverti naują tyrimų sferą, naują požiūrį į karus išskiriant tik šiam periodui būdingus bruožus, kurie atskirais etapais galėjo pasikartoti ir praicityje.

Kritiką dėl aiškinimo apie pasikeitusią karo prigimtį kaip priešpriešą amžinosioms Clausewitzo idėjoms galima vertinti kaip gana pagrįstą, tačiau reikia prisiminti, kad Clausewitzas kaip ir naujų karų teoretikai kūrė idealų modelį, kuris gali skirtis nuo realių karų³⁶. Karo pobūdį Clausewitzas apibūdina kaip pačią karybą, kuriai galėjo daryti įtaką tokie iracionalūs veiksniai kaip vaizduotė, aistros, emocijos, atsitiktinumai, epochos galimybės, todėl ji su laiku gali kisti³⁷. Tačiau karo prigimtis yra visai kas kita. Tai yra visa tai kas yra karo esmė, kodėl apskritai yra kariaujama. Clausewitzas savo kūrinyje „Apie karą“ aiškiai išdėsto pagrindinius karo prigimties bruožus: tai prievartos aktas, kuris turi tikslą priversti priešininką vykdyti mūsų valią, kuris gali būti tiek

²⁷ Jasiukėnaitė B., (6 išnaša), p.24.

²⁸ Serrano M., O., L., *War Amongst the People, Or Just Irregular?*, Small wars journal, 2014.

²⁹ Žilinskas J., *Kitas naujų karų veidas*, 2006, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-08-18-justinas-zilinskas-kitas-nauju-karu-veidas/5117>, 2017-01-07.

³⁰ Hoffman F., *Conflict in the 21st century. The rise of hybrid wars*, Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007, p. 8, http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, 2016-12-05.

³¹ Howard M., *What's in a Name? How to fight terrorism*, Foreign Affairs, 2002, <http://www.stetson.edu/artsci/political-science/media/name.pdf>, 2016-12-12.

³² Kilcullen D., *Complex Warfighting*, Future Land Operating Concept, 2007, http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/complex_warfighting.pdf, 2016-12-19.

³³ Kaldor M., *In defence of New Wars*, (2 išnaša), 2016-11-09.

³⁴ Duffield M., *Global governance and the new wars: The merging of development and security*, London: Zed Books, 2001.

³⁵ Hoffman F., (30 išnaša).

³⁶ Schuurman H., (5 išnaša), p. 92.

³⁷ Jasiukėnaitė B., (6 išnaša), p. 31.

politinis tiek ideologinis³⁸. Tokį karo prigimties apipavidalinimą galime taikyti visiems epochos karams, tai absoliučiai grynas kariavimo tipas, nors jo veikalui didžiausią įtaką turėjo Napoleono epochos karai. Daugelis naujųjų karų teorijos nurodytų karo prigimties kintančių aspektų, tokių kaip karo brutalumas, chaosas, kariuomenių privatizavimas, partizaninės technikos naudojimas ir daugelis kitų atspindi tik pasikeitusio karo pobūdį, kuris yra skirtingas kiekvienoje epochoje. Nepaisant to, kad naujųjų karų teoretikai sumaišė karo prigimties ir pobūdžio esminius kriterijus, išskirti dvidešimto ir dvidešimt pirmo amžiaus kariavimo bruožai yra naudingi ir efektingi nagrinėjant karybos klaidas, iš kurių pasimokius ir padarius atitinkamas išvadas gali būti išgelbėta daugelio žmonių gyvybės ir išspręstas ne vienas konfliktas.

Naujųjų karų teorija taip pat nestokoja teorinių bei empirinių spragų. Nors teorija yra paremta empiriniu pagrindu remiantis patirtimi nagrinėjant Jugoslavijos ir Pietų Kaukazo karus, o vėliau duomenys papildyti ir iš konfliktų Irake bei Afganistane, kritikai abejoja duomenų pritaikymo pagrįstumu³⁹. Pagrindinės naujųjų karų teorijos autorės teigimu, visi duomenys buvo skaičiuojami pasitelkus duomenų bazes, kurios vis dar pritaikytos senųjų karų tendencijomis, kurios vis dar remiasi dviejų legalių valstybių karų nagrinėjimu. Dėl šios priežasties autorė duomenis atitinkamai pritaiko ir interpretuoja kurdami savo išvadas, todėl kai kurie kritikai nesutinka su tokiu duomenų interpretavimu⁴⁰. Taip pat tokios sąvokos kaip globalizacijos naudojimas nėra pakankamai tinkamai apibrėžta, todėl kyla nesusipratimų ją taikant ir naudojant. Jei globalizacijos įtaką įvardinsime kaip naujųjų technologijų, medijos naudojimo galimybę ir įtaką konfliktams, ji bus taikoma pagrįstai, tačiau autorės naudojami priežastiniai globalizacijos sukelti ryšiai yra sunkiai patikrinami tiek empiriškai, tiek ir teoriškai. Kaldor sukuria globalaus kaimo įvaizdį, kuris remiasi kultūriniais, ekonominiais ir socialiniais tinklais, tačiau tam trūksta pagrįstumo.

Tačiau vienas pagrindinių Kaldor naujųjų karų teorijos aspektų, kad nauja teorija privertė atsiverti naujai debatų ir konfliktų nagrinėjimo sferai, kurią šiuo metu nagrinėja ne tik mokslininkai ar akademikai, bet ir kariuomenės institucijos, tarptautinės organizacijos, buvo suprastas teisingai. Taigi atsivėrus šiai naujai diskusijai galime iš naujo pažvelgti į nesibaigiantį Afganistano konfliktą. Išnagrinėję pagrindinius kritikų bei teorijos šalininkų aspektus galime išskirti Afganistano karo bruožus, būdingus išskirtinai šiam konfliktui; nustatyti susijusias problemas ir keistinus aspektus tiek visuomenės, tiek kariuomenės mąstyme.

³⁸ Clausewitz von C., *Apie karą*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, p. 7.

³⁹ Kaldor M., *In defence of new wars*(2 išnaša); Melander M., Oberg M., Kall J., *The 'New Wars' Debate Revisited: An Empirical Evaluation of the Atrocity of 'New Wars'*, Department of peace and Conflict Research, Uppsala University, Sweden, 2006, http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/18/a_18585-f_UPRP_No_9.pdf, p. 5.

⁴⁰ Jasiukėnaitė B.,(6 išnaša), p. 31.

Išnagrinėję naujų karų teoriją ir jos kritiką galime išskirti kriterijus, pritaikytus Afganistano atvejui. Galime pastebėti, kad naujų karų teoretikai siūlo pažvelgti į šiuolaikinius konfliktus iš kitos pusės, t.y. anksčiau konfliktai vertinami kaip kova tarp dviejų kariaujančių pusių, kur kovoja dėl naujų žemių, valdžios, turto, tačiau šiandieninė visuomenė dažniausiai susiduria su tapatybine kova, kuri pasireiškia kitokiais sprendimo variantais, todėl pažvelgus į Afganistano konfliktą per naujų karų teorijos perspektyvas galime rasti problemas, klaidas, kurias darė ar tebedaro kariaujančios pusės Afganistane. Naujų karų teorija siūlo labai daug kriterijų į kuriuos atsižvelgus reikia spręsti esamus konfliktus, tačiau Afganistano atveju išskiriame penkis pagrindinius kriterijus, kuriais remiantis atliktas tyrimas. Jo metu bandyta išsiaiškinti, kodėl Afganistane vis dar tęsiasi konfliktas, su kokiais problemomis šalis vis dar kovoja ir ar konfliktas yra išsprendžiamas.

Afganistano konflikto aiškinimo kriterijai (faktai į kuriuos atsižvelgiant reikėtų spręsti konfliktą):

- Pasikeitę konflikto bruožai – asimetrija (jos įvertinimas), mažas intensyvumas, taikiniai – civiliai, globalizacija (medija, naujos technologijos, rekrūtavimas), kova dėl savo identiteto vs. kova dėl savo valstybės (motyvacijos skirtumai).
- Karo ekonomika (nauda iš karo) – atamanai (angl., *warlord*), valdžios siekis, įtakos išlaikymas, korupcija.
- Religinis fanatizmas – humanitarinių normų nepaisymas (brutalus, moterų teisės, džihadas).
- Kultūrinis neišprusimas (karių nepasiruošimas, vietinių kitų kultūrų atmetimas).
- Neišsivysčiusi valstybė (išsilavinimo stoka, nėra kam vesti šios valstybės).

2. AFGANISTANO OFICIALIOSIOS VALDŽIOS IR TARPTAUTINĖS BENDRUOMENĖS VEIKSMŲ AFGANISTANE ANALIZĖ

Afganistanas yra valstybė Azijos pietvakariuose, kuri ribojasi su Kinija, Iranu, Pakistanu ir dar keturiomis valstybėmis⁴¹. Tokia geografinė padėtis lėmė tai, kad Afganistaną nuo seno vienokiais ar kitokiais būdais veikia tiek vidinės, tiek išorinės jėgos. Ypač nuo pat konflikto su Talibanu pradžios iki dabar dauguma didžiųjų pasaulio valstybių yra įsitraukusios į konflikto sprendimą. Didžiausią indėlį į konfliktą įdėjo ir vis dar deda JAV, prie to prisideda NATO. Į konfliktą įsitraukusi ir ne viena vyriausybė ir nevyriausybė organizacija teikianti humanitarinę pagalbą. Tačiau šioje darbo dalyje nagrinėsime didžiausią įtaką konflikto sprendimui darančius organus – Afganistano oficialiąją valdžią, JAV ir NATO. Išnagrinėsime kiek giliai konfliktas pažengęs, kiek yra nuveikta ir kiek dar liko nuveikti dėl stabilaus Afganistano sukūrimo.

2.1 Afganistano oficialiosios valdžios veiksmai siekiant taikos šalyje

Afganistano valdžia, kaip ir pati tauta, yra labai susiskaldžiusi⁴². Valdžią galima suskirstyti į dvi dalis: pirmoji pasisako už valstybės modernizavimą, demokratinių vertybių ir žmogaus teisių puoselėjimą, bendradarbiavimą su Vakarais, gina senąsias islamo vertybes; antroji pasisako už stiprių Sharios nuostatų laikymąsi. Nuo 2004 metais įvykusių pirmų prezidento rinkimų prezidento poziciją Afganistane dvi kadencijas užėmė Hamid Karzai, kuris buvo JAV statytinis, tačiau prezidentavimo laikotarpiu buvo vertinamas dviprasmiškai. 2014 metais prezidentu išrinktas Ashraf Ghani Ahmadzai, kuris pasisako už ypač tvirtus ryšius su JAV ir Afganistano modernizaciją. 2008 metais išleistoje savo ir kolegų knygoje jis teigia, kad kiekviena valstybė turi sukurti savo sėkmės planą⁴³. Autorius pateikia tokius sektinus pavyzdžius kaip Singapūro iškilimo istorija ir Maršalo plano sėkmė Europai. Europos atsigavimas po Antrojo pasaulinio karo ir Singapūro ekonominis šuolis yra sėkmės pavyzdžiai, kaip turėtų elgtis karo nualintos valstybės. Taigi, Afganistanas 2014 metais išsirinko prezidentą, kuris daugiau nei dvidešimt metų gyveno JAV, ten baigė mokslus ir dirbo, tačiau iškart po rugsėjo 11 įvykių grįžo į gimtinę ir dirbo jos labai politikos

⁴¹ 1 Pav., Geografinis Afganistano išsidėstymas.

⁴² 2 Pav., Etninis Afganistano pasiskirstymas.

⁴³ Ghani A., Lockhard C., (16 išnaša), p. 34.

sirtyje⁴⁴. Afganistano gyventojai, pasirinkę šį prezidentą pasirinko kelią į reformas ir modernizaciją, kuri bus atitinkamai pritaikyta islamo kultūros žmonėms, nes, prezidento teigimu, nei viena valstybė negali tapti sėkminga be atitinkamų reformų. Kalbant apie valstybės parlamentą galima pastebėti, kad įvairiose partijose randama tiek skirtingų, tiek bendrų bruožų. Dažniausiai nesutariama dėl tarptautinių pajėgų buvimo Afganistane ir Talibano įtraukimo į valstybės valdymą. Tačiau tarp daugumos partijų dažniausiai yra sutariama dėl žmogaus ir ypač moters teisių užtikrinimo, investicijų pritraukimo, ekonominio vystymosi ir panašių dalykų, kurie sudaro visą Afganistano valstybės vystymosi visumą⁴⁵.

Kiekvieno valdžios atstovo siekis yra išlaikyti kuo daugiau galios tiek politikoje, tiek iš vietinių gyventojų pusės, todėl visi bando išlaikyti tiek savo rinkėjų grupės paramą, tiek išlaikyti šalių, teikiančių paramą, reikalavimus⁴⁶. Vietinė valdžia minimaliai stengiasi išlaikyti veikiančią valdžios sistemą, kuri galėtų užtikrinti saugumą ir stabilumą šalyje, todėl yra stiprinamos Afganistano saugumo pajėgos, kurios galėtų sulaikyti sukilėlių ar teroristų veiklas. Saugumo pajėgos ypač sustiprintos po 2014 metų, kai jos turėjo pradėti veikti savarankiškai, be JAV ar NATO karių pagalbos. Tačiau kol kas tokia vizija nukeliama į 2017 metų darbotvarkę ir yra toliau tęsiamas Afganistano kariuomenės stiprinimas ir mokymai. Kadangi Afganistanas yra etniškai susiskaldžiusi valstybė, kurioje labai didelę įtaką turi šeima bei priklausymas gentims šalies korupcijos lygis yra vienas didžiausių⁴⁷. Tai taip pat sietina su karo ekonomika šalyje. Tai vis dar yra viena didžiausių problemų, kurią vis dar bandoma stabilizuoti. Dažniausiai labiausiai korumpuotas valstybes lydi ir didžiausi konfliktai ar skurdas, todėl ši problema yra viena iš didžiausių siekiant taikos ir ekonominio išsivystymo šalyje⁴⁸. Kitas svarbus klausimas, kuris lems Afganistano ateitį, yra Talibano dalyvavimas valstybės valdyme. Šiaurinė grupė yra pagrindinė interesų grupė pasisakanti prieš šios grupuotės įsikišimą į valstybės valdymą, nes tai atvestų kelią į galimą monarchiją teisingumo, religijos ir švietimo srityse⁴⁹. Tačiau derybos su Talibanu yra vienintelė išeitis nutraukti teroristinius veiksmus šalyje, todėl šiuo metu tai yra bandoma įgyvendinti. Pastebima, kad dauguma Talibano lyderių gerai suvokia, kad jų ryšiai su Al-Qaida kenkia jų įvaizdžiui bei pripažinimui, todėl santykių nutraukimas su šia organizacija vestų

⁴⁴ *Ashraf Ghani Fast Facts*, <http://edition.cnn.com/2014/12/08/world/ashraf-ghani-fast-facts/>, 2016-11-17.

⁴⁵ Waldman M., Wright M., *Who Wants What. Mapping the Parties' Interests in the Afghanistan Conflict*, Asia programme, 2014, p. 2, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20140731AfghanistanWhoWantsWh at.pdf, 2016-11-17.

⁴⁶ *Ten pat*, (45 išnaša), p. 5.

⁴⁷ 4 pav., Korupcijos lygis Afganistane.

⁴⁸ *Korupcijos suvokimo rodyklė*, <http://www.transparency.org/cpi2015#map-container>, 2016-11-17.

⁴⁹ Waldman M., Wright M., (45 išnaša), p. 6.

Afganistaną į saugumą ir stabilumą⁵⁰. Pažanga vystant Afganistano kaip valstybės veiksmingumą yra neabejotina, tačiau iki šiol šalis yra labai priklausoma nuo užsienio valstybių investicijų ir teikiamos paramos, gyvena politinių skirtumų įtampoje, etninės grupės vis dar nesutaria tarpusavyje. Tai demonstruoja, kad norint sukurti „veikiančią“ ir stabilią valstybę, kurioje žmonės galėtų gyventi ir dirbti saugioje aplinkoje, būtina ir toliau vykdyti šalies modernizaciją, mažinti korupcijos lygį, dirbti ne dėl šeimos ar genties, bet dėl visos valstybės gerovės.

2.2 Tarptautinės bendruomenės veiksmai Afganistano konflikte

2.2.1 JAV veiksmai siekiant išspręsti konfliktą

2001 metais pasaulį sukrėtė žinia apie įvykdytą teroristinį išpuolį JAV, kurio metu žuvo apie tris tūkstančius civilių asmenų. 2001 metų spalio 7 dieną JAV pradėjo karines operacijas Afganistane tam, kad būtų sulaukytas militarizuotas Talibano režimas ir teroristinė Al-Qaidos grupuotė, kuri buvo kaltinama įvykdžiusi teroristinį aktą JAV, ir tam, kad Afganistanas būtų išlaisvintas iš teroristinių organizacijų glėbio⁵¹. Palyginti su operacijomis Irake, šį kartą viskas buvo planuojama kur kas ilgiau, norint pakeisti veiksmų taktiką. Vizija buvo paremta JAV gynybos sekretoriaus Donaldo Rumsfeldo planu įtraukiant kuo taiklesnę ir galingesnę techniką tam, kad būtų sumažintas pėstininkų skaičius. JAV karinis personalas buvo paskirtas iš specialiųjų operacijų pajėgų dalinių, kuriuos rėmė oro erdvėje; prie kovos taip pat prisidėjo ir Afganistano Talibano režimo opozicinės pajėgos, Šiaurės alijansas ir tarptautinės erdvės narės - Didžioji Britanija ir Australija, prisidėjo ir dauguma kitų šalių, tačiau parama labiau buvo finansinė, šalys dalinosi savo oro erdve⁵². Toks įvairių šalių įsijungimas į kovą su terorizmu buvo labai reikšmingas demonstruojant demokratinių valstybių vienybę.

Atakos nuo pat pradžių buvo koncentruotos į Al-Qaidos teroristų rengimo stovyklas, bazes ir į koncentruotas Talibano karines pajėgas. Maždaug per mėnesį intensyvios kovos šalies sostinė Kabulas buvo išlaisvintas nuo neteisingo režimo priespaudos ir virto griuvėsiais⁵³. Jau

⁵⁰ Waldman M., Wright M., (45 išnaša), p. 6.

⁵¹ Dale C., (9 išnaša), p. 6.

⁵² Ten pat, (9 išnaša).

⁵³ Stanaitis J., Žemaitytė V., *NATO vadovaujama Tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacija Afganistane*, 2014, http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/nato_vadovaujama_tarptautiniu_saugumo_paramos_pajegu_operacija_afganistane, 2016-11-13.

gruodžio mėnesį Talibano ir Al-Qaidos lyderiai buvo priversti slėptis kaimyniniame Pakistane. Apie 30 metų trukę konfliktai buvo smarkiai pažeidę tiek šalies visuomenę tiek socialinį šalies statusą. Milijonai šalies gyventojų emigravo dėl to, kad užsitikrintų saugumą arba todėl, kad jų namai buvo visiškai sunaikinti. Afganistane neegzistavo jokios valstybinės institucijos, šalis buvo bankrutavusi, infrastruktūra beveik visiškai sunaikinta tiek ūkis, tiek pati ekonomika buvo žlugusi, Afganistanui buvo būtina užsienio šalių pagalba. Todėl vienas iš JAV tikslų buvo sukurti efektyvią Afganistano valdžios struktūrą, kuri ateityje galėtų sėkmingai kontroliuoti šalį ir užtikrinti joje saugumą. JAV ir kitos tarptautinės vyriausybės ir nevyriausybės institucijos padėjo Afganistane kurti valdžios legalumą kurdamos demokratiją Afganistane. Šia veikla užsiėmė JAV ambasadoriai Afganistane, diplomatinėmis priemonėmis jie bendradarbiavo su vietine valdžia, teikė tiek finansinę tiek edukacinę pagalbą⁵⁴. JAV siekis buvo sukurti konstituciją, įtvirtinti valdžių pasidalijimo principus, kelti teismų efektyvumą, užtikrinti tinkamą policijos veiklą. Tačiau viskas užsitęsė daug ilgiau, nei buvo tikėtasi. Šiuo metu galime pastebėti, jog Afganistanas be tarptautinės bendruomenės priežiūros negali pats egzistuoti kaip saugi ir efektyvi valstybė, todėl iki šiol į Afganistaną yra siunčiami instruktoriai, kurie toliau moko Afganistano valdžios atstovus įtvirti demokratijos principus, tačiau dėl užsitęsusių pastangų kyla klausimas ar šiam regionui tinka demokratiniai valdymo principai.

2004 metais spalio 9 dieną įvyko pirmieji demokratiniais principais paremti prezidento rinkimai. Vyriausybės vadovu buvo išrinktas JAV remiamas atstovas - Hamidas Karzai'as. Ministrų kabinetą sudarė šalies atstovai, kurie iš esmės sudarė tautinį šalies atstovavimą. Tais pačiais metais buvo sukurta nauja šalies demokratiniais principais paremta konstitucija. 2005 metais rugsėjį taip pat sėkmingai buvo įgyvendinti parlamento bei provincijų rinkimai⁵⁵. Jų saugumui užtikrinti buvo paskirta ISAF misijos karių dalis. Įvairiose ataskaitose buvo pranešama apie rinkimų tvarkos pažeidimus bei sukčiavimą daugelyje provincijų. Šiuose rinkimuose dalyvavo milijonai registruotų šalies gyventojų, tai parodo, kad afganistaniečiai aktyviai dalyvavo naujos savo valstybės kūrimu, tačiau iki galo nesuprato tokio proceso reikšmės, nesuprato demokratijos principų, rinkimais buvo labiau siekiama laimėti kuo daugiau valdžios savo etninės grupės pagrindu⁵⁶. Šalyje įvykę prezidento rinkimai Afganistane rodo šalies progresą. 2009 metais vykę prezidento rinkimai buvo paskelbti sėkmingais, taip pat kaip 2010 metais parlamento rinkimai. Šalies pažangą rodo 2014

⁵⁴ Katzman K., (10 išnaša), p. 2.

⁵⁵ Carpas M., *Stengiantis įtvirtinti stabilumą Afganistane*, NATO apžvalga, 2006, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/lithuanian/art2.html>, 2016-11-17.

⁵⁶ *Europos Parlamento rezoliucija dėl Afganistano*, 2006, [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/ta/p6_ta-prov\(2006\)0017_/p6_ta-prov\(2006\)0017_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/ta/p6_ta-prov(2006)0017_/p6_ta-prov(2006)0017_lt.pdf), 2016-11-17.

metais balandžio ir birželio mėnesį demokratiniu būdu įvykę prezidento rinkimai, kurių metu Afganistano prezidentu buvo išrinktas Ashrafas Ghani. Priešrinkiminis laikotarpis buvo nelengvas, pažymėtas prievarta ir smurtu. Prie to labiausiai prisidėjo Talibano kovotojai. Jie pradėjo mirtinas kampanijas, taikydami į tarptautines organizacijas, rinkimų organizatorius, žurnalistus. Tikslas – išvaryti kuo daugiau apžvalgininkų iš Afganistano. Net ir rinkimų dieną 23 žmonės (daugiausia vyriausybės darbuotojai ir karininkai) buvo nužudyti per teroristines atakas⁵⁷.

Iki 2011 metų Afganistane buvo paskirta apie 100 000 JAV personalo, apie 9 800 buvo laikomi aktyvioje fazėje, dar apie 13 000 priskirti prie NATO vadovaujamos „Resolute Support Mission“, kuri yra atsakinga už treniruotes, pagalbą ir asistavimą ANDSF (Afghanistan National Defence and Security Forces)⁵⁸. D daugiau nei 2 000 JAV karių yra įtraukti į tiesioginę ir netiesioginę kovą prieš Al-Qaidą ir su ja susijusiomis grupuotėmis, kurios yra įsikūrusios Afganistano teritorijoje. Į tokį sąrašą įeina ir Islamo valstybės organizacija (ISIL-Khorasan). 2012 metais buvo pasirašytas susitarimas tarp JAV ir Afganistano dėl strateginės dviejų šalių partnerystės⁵⁹. Dokumente buvo susitarta dėl ne mažiau nei 10 metų trukusių santykių, kurių metu JAV ir toliau patarinės valdžios, institucijų klausimais, prisidės prie socialinio, ekonominio, švietimo, sveikatos apsaugos vystymosi, regionų įtvirtinimo ir saugumo užtikrinimo. Į šį dokumentą neįeina susitarimai dėl JAV pajėgų statuso Afganistane, jų dislokacijų ar dydžio. Iki šiol JAV Afganistanui yra skyrusi apie trilijoną JAV dolerių paramos⁶⁰. Vienas pagrindinių JAV tikslų nuo pat pradžių buvo sukurti savarankiškas Afganistano karines pajėgas, kurios galėtų užtikrinti saugumą šalyje, tačiau yra sutinkama su faktu, kad ANDSF dar iki šiol negali veikti savarankiškai, ji negali užtikrinti saugumo, kuris yra reikalingas Talibano 2015 metais užgrobtame Konduzo mieste ir Helmando provincijoje. 2015 metais JAV prezidentas Obama paskelbė, kad JAV pajėgos šiuose regionuose išliks tokios pat iki pat 2016 metų pabaigos, ir metų pabaigoje siekiama palikti tik 5 500 karių, kurie užtikrintų regiono saugumą, toliau mokytų Afganistano pajėgas, taip pat, dar yra kalbama ir apie 9 800 karių skyrimą, tačiau prognozės dar nėra patvirtintos. Iki 2015 metų buvo žadama Afganistane palikti tik 1 000 karių, tačiau Talibano veiksmai privertė pakeisti skaičius. Iki 2014 metų JAV Afganistanui suteikė apie 100 milijardų JAV dolerių iš kurių apie 60 % buvo skirta ANDSF pajėgoms treniruoti ir įrangai tobulinti. Per 2015 metus buvo skirta apie 5,7 milijardų JAV dolerių, iš kurių apie 3,8 buvo skirtų ANDSF. Iki 2017 metų yra numatyta dar skirti apie 5

⁵⁷ Stanaitis J., Žemaitytė V., (53 išnaša).

⁵⁸ Katzman K.,(10 išnaša), p.2.

⁵⁹ *Enduring strategic partnership agreement between the United States of America and the Islamic Republic of Afghanistan*, <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/2012.06.01u.s.-afghanistansassignedtext.pdf>, 2016-11-17.

⁶⁰ 3 pav., Finansinės JAV išlaidos regione.

milijardus JAV dolerių. Būtina paminėti, kad į šias sumas neįeina lėšos, kurios yra skiriamos JAV karių operacijoms išlaikyti.

2014 metų tarptautinių pajėgų atsitraukimas iš Afganistano susilaukė didelio žiniasklaidos dėmesio. Sprendimas 2014 metais išvesti Aljanso pajėgas iš Afganistano priimtas ne todėl, kad padėtis šalyje yra gera: padėtis bloga ir blogėja, tačiau JAV ir jų partneriai tiesiog supranta, kad vakarietiškos, demokratinės valstybės ten sukurti nepavyks, todėl norima pasitraukti su kuo mažesniais praradimais⁶¹. Taigi 2015 metais buvo numatyta 9 800 karių personalas, kuris buvo dislokuotas įvairiuose Afganistano kraštuose, kuriuose toliau treniruos Afganistano pajėgas. 2 000 specialiųjų operacijų pajėgų karių buvo skirta antiteroristinėms misijoms vykdyti. Po 2016 metų yra planuojama palikti tik 1 000 karinio personalo ekspertų, kurie turėtų užtikrinti tinkamą Afganistanui teikiamų ginklų naudojimą⁶².

Nors JAV ekspertai teigia, kad Afganistano nacionalinė armija bei policija veikia efektyviai, daug rūpesčių prasidėjo jau nuo 2015 metų. Talibanas pradėjo savo veiksmus keliose šiaurinėse Helmando provincijose, be to Talibano nariai buvo užgrobę Konduzo miestą. Tai buvo pirmi Talibano veiksmai po 2001 metais įvykusio jų nuvertimo iš valdžios⁶³. Per kelias savaites Afganistano nacionalinė armija, padėdami JAV karių atsiėmė miesto kontrolę. Didelę grėsmę Afganistano saugumui kelia ir Islamo valstybė. Nepaisydama tam tikrų iššūkių, Afganistano valdžia praneša, kad prieš tai nesaugiomis laikytinos provincijos buvo ypač ramios visą pirmą 2016 metų pusmetį, ten nebuvo surengtas nei vienas sukilimas prieš esančią valdžią ir režimą. Talibano atstovai 2016 metų kovą pranešė pradedantys pavasario gynybą (angl. *spring offensive*) metams, tačiau Afganistano nacionalinė armija padedama JAV karių vykdo ir papildomas operacijas, kad teroristiniams išpuoliams būtų užkirstas kelias dar jiems neprasidėjus.

Didelių problemų Afganistane kelia skurdas, sunkios susisiekimo galimybės, edukacinių centrų trūkumas. JAV prisidėjo prie to, kad nuo 2001 metų Afganistano ekonomika kiltų 9 % per metus, tačiau 2013 metais suprastėjus saugumo situacijai, kilus nesklandumų valstybės valdymo organe ekonomikos rodikliai pakito iki 4 %, toliau 2014 - 2016 metais kito iki 2 %. Tokie rodikliai rodo, kad JAV atsitrauknėjant iš Afganistano šalis nebegali užtikrinti savo šalies veiksnio⁶⁴. Šiuo metu 50 % paramos skiriamos Afganistanui išskirstoma tiesiogiai per Afganistano oficialiąją

⁶¹ Račius E., *JAV ir NATO nebeturi rožinių svajonių sukurti demokratiją Afganistane*, 2012, <http://www.delfi.lt/news/daily/world/eracius-jav-ir-nato-nebeturi-roziniu-svajoniui-sukurti-demokratija-afganistane.d?id=58609203>, 2016-11-17.

⁶² Katzman K., (10 išnaša), p.27.

⁶³ *Ten pat*, (10 išnaša), p. 28.

⁶⁴ Katzman K., (10 išnaša), p. 52.

valdžią, kuri ją skirsto atskiriems regionams, tačiau dėl aukšto korupcijos lygio dauguma paramos nepasiekia reikiamos vietos, kurioje galėtų būti atitinkamai realizuojama. Dauguma šalies vystymosi rezultatų pasiekiami per privataus sektoriaus investicijas. Tai yra privatūs prabangūs viešbučiai, *Coca Cola* gamykla, gyvenamųjų namų, biurų ir kitos infrastruktūros statymas, tačiau tai daugiausia atsispindi miestuose, kurie sudaro tik mažumą Afganistane⁶⁵. Esant Talibano režimui moterims buvo uždrausta dirbti, todėl dauguma mokyklų turėjo užsidaryti (daugumo moterų buvo mokytojos), be to mergaitėms buvo uždrausta mokytis, todėl didžioji dalis gyventojų nebeturėjo priemonių siekti išsilavinimo⁶⁶. Po Talibano pašalinimo iš valdžios yra pasiekta, kad 8 milijonai vaikų lanko mokyklas (Afganistane yra apie 15 milijonai mokyklinio amžiaus vaikų) iš kurių net 40 % sudaro mergaitės. Nors mergaičių skaičius mokyklose išaugo, tačiau jas lanko tik truputį daugiau nei pusė Afganistano vaikų. Tokiems rodikliams daro įtaką Talibano kovotojų atakos mokyklose, sunkus susiekimas bei išlikę gentiniai papročiai. Afganistano konstitucija apibrėžia, kad aukštasis mokslas yra nemokamas, tačiau dėl šios priežasties aukštojo mokslo paklausa gerokai lenkia pasiūlą. Mokslo finansavimas skiriamas iš įvairių fondų (35 milijonai dolerių per metus skiriama aukštosioms mokykloms išlaikyti⁶⁷). Sveikatos sektoriuje yra pasiekta ganėtinai nemažai – 2001 metais tik 29 % populiacijos turėjo galimybę naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis⁶⁸, šiuo metu net 85 % turi galimybę naudotis profesionaliomis sveikatos paslaugomis. Tačiau 20 % afganistaniečių 2013 metais turėjo bent vieną artimą giminaitį ar draugą, kuris mirė negalėjęs pasiekti gydymo įstaigos ar negalėjęs sau to leisti dėl didelės kainos, nors Afganistano įstatymai užtikrina nemokamą sveikatos priežiūrą. Keliams tiesti iki 2016 metų vien JAV skyrė 2,8 milijardus dolerių: nutiesta dešimt tūkstančių mylių naujų kelių, tačiau susisiekimo galimybės ypač tarp nutolusių kaimų vis dar ribotos, o tai sukelia didelių problemų saugumo užtikrinimui ar tiesiog ekonominiam vystymuisi, todėl tai išlieka vienu iš prioritetų Afganistane. Nepaisant to, kad tik 12,5 % žemės Afganistane yra ariama, 80 % žmonių gyvena kaimuose, todėl žemės ūkis Afganistane yra kelias į stabilumą bei narkotikų gamybos mažinimą. Žemės ūkio sričiai gerinti nuo 2002 iki 2012 metų buvo skirta 1,9 milijardai JAV dolerių, todėl gamybos žemės ūkio srityje nauda padvigubėjo, tačiau vis vien to nepakanka, kad būtų užkirstas kelias narkotikų gamybai ar badui⁶⁹.

JAV glaudžiai susijusi su Afganistanu jau nuo Sovietų Sąjungos invazijos pradžios. Beveik keturis dešimtmečius amerikiečiai mėgina stabilizuoti Afganistaną, jo valdžią ir visuomenę.

⁶⁵ *Ten pat*, (10 išnaša), p. 56.

⁶⁶ Rashid A., (15 išnaša), p. 106.

⁶⁷ Katzman K., (10 išnaša), p. 57.

⁶⁸ Rashid A., (15 išnaša), p. 107.

⁶⁹ Rashid A., (15 išnaša), p. 59.

Rezultatai akivaizdūs, tačiau kyla klausimas, ar jų pakanka tam, kad Afganistano žmonės galėtų ramiai miegoti naktimis. 2014 metais planuotas pajėgumų patraukimas iš šalies nesuveikė, buvo greitai suvokta, kad kariai ir nuolatinis finansavimas Afganistane vis dar reikalingi. Tačiau pažanga yra akivaizdi. Vienas svarbiausių pažangos rodiklių šalyje yra pačių piliečių nuomonės išreiškimas. Atlikti tyrimai rodo, kad 55 % gyventojų mano, kad Afganistanas vystosi tik teigiama linkme. Skaičius palyginti su 2006 metais išaugo 11 %. Net 78 % žmonių teigia, kad yra labai laimingi⁷⁰. Taip pat didėja žmonių pasitikėjimas valdžios atstovais, vis auga komunikacija tarp paprastų žmonių iš kaimų ir didelių miestų gyventojų kartu su valdžia. 75,3 % gyventojų mano, kad Afganistano valdžia veikia gerai. Dideli pokyčiai įvyko ir vertinant demokratines vertybes: 73,1 % afganistaniečių yra patenkinti demokratine valstybės santvarka. Svarbiausia, kad žmonės pradėjo mąstyti patys už save, tai yra, 85,9 % gyventojų mano, kad žmonės turi balsuoti atsižvelgdami tik į savo prioritetus, nepaisydami genčių vadų ar visuomenėje nusistovėjusių normų. Vis daugiau afganistaniečių tampa tolerantiški atsižvelgiant į amžių, lytį ar etninę grupę.⁷¹ Afganistano piliečiai keičiasi, tačiau visam šitam procesui tapti tobulam nepakaks net ir viso pasaulio laiko, jokia net nuo seno buvusi demokratinė visuomenė nebus tobula, todėl reikia išvelgti teigiamus Afganistano pokyčius. Žinoma, šalyje vis dar veikia Talibano grupuotė, vis dar vyksta daug susišaudymų, klesti korupcija, nestabilumas, neišnaikinti visi minų laukai, todėl yra būtina ir toliau teikti paramą, mokyti tiek karius, tiek piliečius, valdžios atstovus, kurti pasitikėjimo suteikiančias institucijas, mažinti korupciją, istoriškai susiklosčiusią įtaką⁷². Greitas JAV planas stabilizuoti Afganistaną nepavyko, tačiau vis dar vykdomas planas B, kuris dar turi šansų būti įvykdytas per tam tikrą laiką. Tačiau 2016 metų lapkritį įvykę JAV prezidento rinkimai gali viską pasukti kita linkme. JAV prezidentu buvo išrinktas skandalingas respublikonas Donaldas Trumpas, kurio politika Rytų Azijos regione vis dar lieka neaiški⁷³.

2.2.2 NATO veiksmai siekiant išspręsti konfliktą

2003 metais NATO (North Atlantic Treaty Organization) perėmė Jungtinių Tautų mandatą Afganistane vadovauti tarptautinėms saugumo paramos pajėgoms – ISAF. Pradinis misijos tikslas

⁷⁰ Stanaitis J., Žemaitytė V., (53 išnaša).

⁷¹ *Ten pat*, (53 išnaša).

⁷² O'Hanlon M., Riedel B., (13 išnaša), p. 130.

⁷³ CNN.com, "Donald Trump backtracks on Afghanistan war: Not a mistake", <http://edition.cnn.com/2015/10/20/politics/donald-trump-afghanistan-war-not-a-mistake/>, 2016-11-17.

buvo sukurti efektyvią Afganistano valdžią, kuri gebėtų užtikrinti saugumą šalyje ir sukurti naują Afganistano kariuomenę, kuri niekada nebesileistų tapti teroristinių organizacijų prieglobsčiu. Nuo 2011 metų palaiptam saugumo kontrolė buvo perleidžiama Afganistano kariuomenei, kuri jau 2013 metų vasarą vadovavo saugumo operacijomis šalies viduje⁷⁴. Afganistano kariuomenės paruošimas pagal misijos planą buvo užbaigtas 2014 metais. Tačiau 2015 metais matant likusias spragas ir Afganistano kariuomenės nesugebėjimą užtikrinti saugumą šalyje buvo suplanuota ne kovinė misija „Resolute Support“, kuri užtikrino tolimesnį Afganistano karių treniravimą bei mokymą.

Tarptautinė bendruomenė suvokė, kad vien parengiant karinius dalinius saugumui užtikrinti ir kariaujant su sukilėliais nebus pasiekta taika. ISAF sėkmingai veikė ir valdymo, vystymo bei atstatymo srityse⁷⁵. Buvo sumažinti tiek sukilėlių išpuoliai, tobulinamos valstybės valdymo institucijos, taip pat prisidėta prie ekonomikos augimo, ūkio plėtros, stengiamasi gerinti teismų atstovavimą, mažinama korupcija, skatinamas žmogaus teisių laikymasis. ISAF kariai teikė mokymus Afganistano kariuomenei, JAV teikė aprūpinimą reikalingais resursais⁷⁶. Iš esmės, ISAF misija rūpinosi visomis Afganistano gerovės sritimis. Veiklos planas apėmė šias sritis: pagalba ANDSF kautis su sukilėliais, mokymai Afganistano kariams, valstybės veikimo efektyvumo užtikrinimas, bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis (ES, JT), kova su kriminalinėmis veikomis šalyje, tokiomis kaip narkotikai, kontrabanda, žmonių pardavinėjimas. Kova su narkotikų pramone Afganistane yra vienas iš sudėtingiausių, bet tuo pačiu viena aktualiausių Afganistano valdžios, visuomenės, tarptautinės bendruomenės atžvilgiu. Šioje srityje turėtų veikti ne tik kariuomenė bet ir civiliai bei policijos personalas. Kova su narkotikų kompanijomis ir pačių narkotikų vartojimo gausumu šalyje yra glaudžiai susijusi su būtinybe kurti kitoki, sveikesnį ir geresnį gyvenimo būdą, be to kuo skubiau reikalinga stiprinti teisėsaugos institucijų ir teisminių pajėgumų efektyvumą. ISAF moko Afganistano kovos su narkotikais institucijas kovos efektyvumo strategijas, vykdo veiksmingas informavimo kampanijas, šviečia Afganistano visuomenę, siūlo alternatyvias žemės ūkio srityse⁷⁷. Tačiau kol kas opiumo gamyba, aguonų auginimas yra vienas pagrindinių pragyvenimo šaltinių daugumai afganistaniečių. Dėl šios priežasties reikėtų kurti sąlygas žmonėms toliau užsiimti aguonų auginimu, kuris neštų lėšas į valstybės ekonomiką ir

⁷⁴ *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)*, 2015, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69366.htm, 2016-11-17.

⁷⁵ Stanaitis J., Žemaitytė V., (53 išnaša).

⁷⁶ *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)*, (74 išnaša).

⁷⁷ Carpas M., (55 išnaša).

nebūtų kenksmingas Afganistano visuomenei. Viena iš alternatyvų galėtų būti opiumo panaudojimas kuriant vaistus – ši problema plačiau bus nagrinėjama tolimesniuose skyriuose.

Per daugiau nei 13 misijos gyvavimo metų ISAF sugebėjo sukurti šiek tiek geresnes sąlygas tolimesniam Afganistano vystymuisi. Kaip rašoma NATO apžvalgoje ypač ryškus progresas akivaizdus saugumo, švietimo, sveikatos priežiūros, žmogaus teisių bei laisvių ir ekonomikos srityse. 2012 ir 2013 metais šalies bendrasis vidaus produktas padidėjo 11 nuošimčių. Ypač pagerėjo šalies susisiekimo galimybės, kurios lemia ir kitus veiksnius. Šalyje nutiesta daugiau nei 34 000 km kelių, Afganistane yra 5 komerciniai oro uostai ir 10 tarptautinių oro linijų, aptarnaujančių daugumą Afganistano didžiųjų miestų. Akivaizdūs pokyčiai švietimo srityje. Daugiau nei 7 mln. vaikų, tačiau iš jų tik 40 % sudaro mergaitės, lanko mokyklas. 2000 metais šis skaičius vos siekė milijoną. Gerėja padėtis ir sveikatos priežiūros srityje: apie 85 % afganistaniečių yra prieinamos pagrindinės sveikatos paslaugos, tai lemia gyvenimo trukmės ilgėjimą, gimdyvių ir naujagimių mirštamumo mažėjimą⁷⁸. Padedant ISAF misijos personalui Afganistanas pažengė gana toli. Misija užsibaigė 2014 metų gruodį, kariai laipsniškai paliko šalį, tačiau kaip ir buvo minėta anksčiau, buvo pastebėta, kad Afganistanui vis dar reikalinga priežiūra, todėl nuo 2015 metų pradėjo veikti “Ressolute Support” misija, kuri tęsia pradėtus ISAF misijos darbus. Šalis 2014 metų pabaigos iki 2015 metų pradžios gyveno pereinamuoju laikotarpiu, kurio metu perėmus valdžią į savo rankas, šalis sugebėjo surengti sėkmingus prezidento rinkimus, kurių rezultatais džiaugiasi tiek tarptautinė bendruomenė tiek patys afganistaniečiai: 2 trečdaliai gyventojų mano, jog prezidento rinkimų rezultatai lems geresnes gyvenimo sąlygas ateityje⁷⁹.

ISAF misija buvo viena iš plačiausių sąjungų istorijoje ir tikriausiai daugiausia iššūkių NATO sukėlusio misija. Per visą misijos laikotarpį joje dalyvavo daugiau kaip 130 000 personalo iš 51 NATO ir kitų partnerių šalių⁸⁰. Rezultatas yra vienareikšmiškas – teisėtos Afganistano saugumo užtikrinimo pajėgos buvo padidintos iki 350 000 karinio ir policinio personalo (Afganistano nacionalinė armija – 189 000, Afganistano nacionalinė policija – 153 000, Afganistano vietinė policija – 27 000.) Jau nuo 2013 metų Afganistano personalas vykdė daugiau nei 90 procentų specialiųjų operacijų⁸¹. Visomis prieš tai paminėtomis priemonėmis siekiama vieno pagrindinio tikslo – sudaryti sąlygas afganų vyriausybei imtis vis daugiau atsakomybės ir galiausiai visiškai savo šalies kontrolės ir atsakomybės už ją. Tačiau kol kas Afganistanui vis dar reikia priežiūros,

⁷⁸ Stanaitis J., Žemaitytė V., (53 išnaša).

⁷⁹ *Ten pat*, (53 išnaša).

⁸⁰ *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014)*, (74 išnaša).

⁸¹ Carpas M., (55 išnaša).

ypač atsižvelgus į pablogėjusią saugumo situaciją pasitraukus didžiąjai daliai užsienio karių iš Afganistano. NATO jau 13 metų padeda Afganistano valdžiai kurti saugią ir efektingą valstybę, tačiau sukilėlių ir teroristų atakos nesiliauja drumsti šalies gyventojų ramybės, šalies išsilavinimo lygis vis dar yra vienas žemiausių (169 vieta iš 187 šalių⁸²), korupcija vis dar viena didžiausių šalies problemų, todėl yra sunku kalbėti apie šalies stabilumą, kol Afganistano visuomenė nėra pasirengusi teisingai vesti savo valstybės.

⁸² *Penkios šalys, kurių nepavyks išgelbėti*, http://www.technologijos.lt/n/zmoniu_pasaulis/redakcijos_akiratis/S-51230/straipsnis/Penkios-salys-kuriu-nepavyks-isgelbeti, 2016-11-22.

3. AFGANISTANO KONFLIKTO PROBLEMŲ ANALIZĖ

Per penkiolika metų konflikto su Vakarais Afganistanas po truputį „stojasi ant kojų“, tačiau esminės problemos, kurios neleidžia iki galo užbaigti karo ir išvesti Vakarų kariuomenių iš Afganistano teritorijos vis dar yra. Pagrindinės klaidos nuo pradžių buvo daromos dėl to, nes nebuvo atsižvelgta į tai, prieš ką bus kovojama, kaip kitoks šis karas bus. Esminės klaidos buvo daromos dėl karių kultūrinio neišrūpavimo, asimetrijos neįvertinimo, kitos kultūros nepažinimo ir neįvertinimo, beatodairiškas keršto troškimas neturint jokios patirties kariaujant ir dar daug kitų problemų, kurios buvo apžvelgtos anksčiau⁸³. Praėjus šiek tiek laiko, labai nenoriai buvo bandoma prisitaikyti, pasimokyti iš klaidų, tačiau tokią visuomenę kaip Afganistano, kuri nepasižymi nei noru keistis ar modernizuotis, buvo labai sudėtinga keisti. Prieš JAV įsiveržimą Afganistanas ne vienerius metus kovojo su Sovietų Sąjunga ir įgavo labai daug patirties, o tai trukdė greitai amerikiečių taktikai⁸⁴. Galime spėti, kad galbūt esminė klaida buvo padaryta dar prieš konfliktą, dar esant sovietams Afganistane. Prisiminkime, kad JAV norėdama išlaikyti savo kaip hegemonės įtaką Šaltojo karo metu rėmė Afganistano žmones, juos apmokė savo kariavimo technikos, tiekė jiems ginklus, o tai 2001 metais atsisuko prieš juos pačius. Net matydami, kaip afganistaniečiai priešinasi pokyčiams, priešinasi bet kam, kas gali turėti įtaką jų kultūrai, to neįvertinę puolė „keršto“ vedimi, neapmąstę buvusių „užkariautojų“ klaidų. Prielaidas galime daryti įvairias, tačiau rezultatai galime gauti tik įsigilinę į šias problemas, kurias daugmaž jau Šaltojo karo pabaigoje buvo aprašiusi Kaldor „naujųjų karų“ teorijoje. Taigi, šiame skyriuje bus analizuojamos problemos, dėl kurių nesibaigia Afganistano konfliktas.

3.1 Pasikeitusio konflikto pobūdžio neįvertinimas

Vienas pagrindinių „naujųjų karų“ teorijos aspektų yra tas, kad po Šaltojo karo pasikeitė karų pobūdis, įprasti konvenciniai karai lieka tik istorija, kuriuose kovoja dvi oficialiai pripažintos valstybės. Šiuo metu dažniausiai kovoja galinga valstybė prieš nevalstybines organizacijas, kurios slepiasi už silpnų, neišsivysčiusių, iš anarchijos glėbio bandančių pasprukti valstybių sienų. Tačiau esminė klaida, kurią daro Vakarų valstybės, kurios nori užtikrinti taiką ir stabilumą pasaulyje yra ta,

⁸³ *Afghanistan war documentary*, <https://www.youtube.com/watch?v=TbAzcaVy4-c&t=40s>, 2016-11-29.

⁸⁴ *Soviet war in Afghanistan (1979-1989)* - Documentary films, <https://www.youtube.com/watch?v=Xx4RDzwyOFY&t=14s>, 2016-11-24.

kad jos vis dar nori toliau kariauti konvencinį karą paremtą taisyklėmis, kurios nesusidoroja su fanatiškais ir nekontroliuojamais sukilėliais ar teroristais. Būtent ši problema nepralenkė ir JAV kovodama karą Afganistane. Taip pat Vakarų visuomenė daro klaidą galvodama, kad jų valdymo sistema yra tobula ir tinkama visose pasaulio kontinentuose, tačiau žvelgiant į dabartinę situaciją galime pastebėti, jog kiekviena visuomenė turi rasti savo raktą į sėkmę.

Pirmasis Afganistano konflikto etapas (2001 – 2002 metai) yra vertinamas tik kaip iš dalies sėkmingas⁸⁵. Taip yra todėl, nes JAV specialiosios pajėgos padedamos Šiaurinio Aljanso (afganai) nuvertė Talibano režimą, tačiau Talibano ir Al Quaidos lyderiai išsilakstė po aplinkines valstybes ir tai reiškė, kad JAV nesugebėjo įveikti pačio terorizmo kaip reiškinių ir neužtikrino saugumo šalyje likdami joje kaip eiliniai įsibrovėliai (vertinant Afganistano istorinę praeitį). Pirmajame etape JAV specialiosios pajėgos dėl turimos patirties ir savo pačių sumanumo sugebėjo prisitaikyti prie pasikeitusio konflikto pobūdžio, tačiau pradėjus siųsti įprastas pajėgas visas konfliktas pasisuko kita linkme ir konvencinis kariavimas turėjo būti tobulinamas norint įveikti nekonvencinį karą kariaujančius sukilėlius ir sumažinti nukentėjusių skaičių. JAV įsivėlusį į šį konfliktą siuntė jaunos, patirties tokiuose konfliktuose neturėjusius, keršto ištroškusius karius, kurie net nenumanė su kuo turės reikalų. Jų užsidegimas ir noras nugalėti buvo tik laikinas, todėl kai jie pradėjo prarasti savo draugus, pamatė kaip iš tiesų viskas vyksta, jų motyvacija ir noras mirti dėl savo tėvynės žlugo. Tačiau su oponentais yra visiškai priešingai. Jie buvo tam pasiruošę, dauguma netgi buvo apmokyti tų pačių amerikiečių per karą su Sovietų Sąjunga, taip pat jie kovojo už savo valstybę, savo teritorijoje, kurioje žino kiekvieną kampelį, kiekvieną reljefo kauburėlį, todėl galėjo prisitaikyti. Afganistano dvidešimt pirmo amžiaus karta nėra mačiusi savo šalies taikoje, jie užaugo neturėdami kitokio vaizdo tik kaip mirtis ir kova dėl savo gyvybės. Žmonės prieš kuriuos turėjo kovoti Vakarų valstybės neturėjo ko prarasti, jie nekūrė savo ateities, jie gyveno šia diena, todėl kovoti prieš tokius žmones yra ypač sudėtinga⁸⁶. Be to daug duoda religija, tačiau šį aspektą daugiau vertinsime kitame skyriuje. Taip pat Vakarų valstybių kariuomenės turėjo problemų kartu dirbant su civiliais, diplomatais, nevyriausybinių organizacijų atstovais, kurie atstatinėjo Afganistano politinę ir ekonominę sistemas, nes dvidešimt pirmame amžiuje konfliktas vyksta greta vykstant šalies konstravimui ar atsatymui, kas sudaro papildomas saugumo užtikrinimo problemas, gebėjima dirbti viename lygmenyje kartu su civiliais darbuotojais. Tai yra vienas iš naujųjų karų bruožų, kai kartu turi dirbti karinis ir civilis personalas, kuris iki šiol nesusidurdavo viename operaciniame ar net taktiniame lygmenyje.

⁸⁵ Collins J., J., (11 išnaša), p. 49.

⁸⁶ *Ten pat*, (11 išnaša), p. 11.

Dar vienas bruožas, kurį išskyrė naujųjų karų teoretikai yra mažas konfliktų intensyvumas. Mažas kovinis intensyvumas Afganistano konflikte vyrauja beveik visą konflikto laikotarpį. Tačiau galime pastebėti tendenciją, kad kai tik užsienio valstybės pradeda atsitraukinėti vėl prasideda bombardavimai ar sukilėlių sprogdinimai. Taip buvo nuo 2003 metų, kai JAV didesnę dėmesį sutelkė Irako karui, ir dabar, kaip nuo 2014 metų buvo pradėtas atsitraukimo periodas. Dėl mažo intensyvumo konflikto Vakarų valstybės vis turi siųsti savo karius į Afganistaną, skirti lėšas civilių apsaugos grupėms, karių išlaikymui, todėl kuo toliau tęsiasi konfliktas tuo daugiau nepasitenkinimo yra girdima iš įvairių šalių žmonių atsiliepimų. Taip yra varginami kariai, kurie dirba ne savoje teritorijoje, toli nuo namų, yra veikiami psichologiškai ir morališkai. Mažas intensyvumas yra neigiamas aspektas žiūrint iš Vakarų valstybių pusės, taip pat toks užsitęsęs konfliktas nekelia Afganistano žmonių pasitikėjimo esama valdžia. Tačiau visiškai priešingai yra žiūrint iš sukilėlių pusės. Mažas intensyvumas leidžia Talibanui surinkti lėšas, kurias gali panaudoti tolimesnėms atakoms ir toliau kurstyti konfliktą, kuris yra naudingas jiems vystant narkotikų prekybą, įtakos išlaikymą, civilių bauginimą ir kitą nusikalstamą veiklą.

Afganistano konflikte galime įžvelgti tendenciją – civilių aukos nebėra atsitiktinės, jas pasirenkama specialiai kaip taikinius, kaip taktiką, kuria įbauginama žmonės ir taip užvaldoma teritorija – tai taip pat yra vienas iš naujųjų karų teorijos aspektų. Visais laikais karuose nukentėdavo civiliai, tačiau tai buvo kaip ir karo šalutinis poveikis. Šiuo metu civiliai asmenys tapo karo taikiniu, tai tampa taktika, kurią galime pavadinti įbauginimo taktika. Jos imasi teroristinės ir nusikalstamos organizacijos, kurios įbauginamos šalies gyventojus juos valdo, taip pelno jų „paramą“, nes žmonės turi tik du pasirinkimus – bėgti arba prisidėti. Tokią taktiką taikė ir tebetaiko Talibanas Afganistane. Talibanas tai apibūdina kaip šventą kovą (džihadą), kuris pasak fundamentalistus leidžia žudyti visus nepaklususius jų valiai musulmonus ir visus užsieniečius. Tokiu būdu jie išlaikė savo centralizuotą valdžią užvaldydami vis daugiau teritorijos. Kadangi jie kovodami ne konvencinį karą niekuo nesiskyrė nuo civilių taikių gyventojų užsienio šalių kareiviams yra sunku atskirti sukilėlių nuo civilio asmens. Tai viena iš problemų sprendžiant šį konfliktą, nes vykdant reidus ar apšaudymus iš oro dažnai nukenčia civiliai, taip prarandant pasitikėjimą iš vietinių, kurie galėjo teikti reikalingą informaciją ar vykdyti derybas su tais pačiais sukilėliais. Dažnai vietiniai gyventojai nukenčia ir nuo Talibano sukilėlių atakų, tačiau praeityje nukentėjusiems nuo užsienio šalių atstovų jiems sunku atskirti, kas kokią skriaudą daro, todėl

užsieniečiams įgyti pasitikėjimą yra labai sudėtinga⁸⁷. Taip pat dėl civilių mirčių vietiniai gyventojai iš neapykantos dažnai prisijungdavo prie sukilėlių nebeturėdami ko prarasti.

Didelę įtaką karų pobūdžio pasikeitimui turi globalizacija. Globalizacija yra kaip amžina būsena konfliktams⁸⁸. Globalizacijos poveikį galime suskirstyti į keturias dalis: medija, diasporos, nevyriausybinės organizacijos, privatus sektorius. Internetas kaip vienas iš medijos šaltinių šiais laikais yra labai lengvai prieinamas. Pasaulyje interneto prieigą turi daugiau nei 40 procentų žemės gyventojų, o tai sudaro daugiau nei tris su puse milijardo žmonių⁸⁹. Afganistano atveju tuo gali pasinaudoti tiek Vakarų valstybės informuodami visuomenę, tiek Talibano vadai verbuojant naujus kovotojus iš viso pasaulio ar net abi pusės kontaktuodamos tarpusavyje. Medija ir internetas turi didelę reikšmę netgi konflikto eigai, pabaigai ar tęstinumui. Medija yra kiekvieno šiuolaikinio karo dalis. Ištobulėjus įvairiausiai komunikavimo įrangai galima susisiekti ir komunikuoti su betkuo visame pasaulyje. Tai įrodo medijos susidomėjimas 2015 metų įvykiais Paryžiuje, kurie pasklido po visą pasaulį ir tuo tarpu buvo imtasi atitinkamų priemonių tam užkirsti kelią. Tačiau yra valstybių, kur teroro aktai, smurtas yra kasdienybė, kasdien miršta daug nekaltų žmonių, tačiau nesusilaukus didelio medijos dėmesio į tai yra nekreipiama dėmesio. Galima sakyti, kad taip atsitiko ir Afganistane. Esant Sovietų Sąjungai JAV kaip didžioji atsvara nenorėjusi prarasti įtakos šiame regione skyrė pakankamai lėšų, laiko ir pajėgų užtikrinti Sovietų Sąjungos pralaimėjimą, tačiau tik atsitraukus Afganistano okupantės pajėgoms, atsitraukė ir JAV parama ir dėmesys⁹⁰. Šioje terpėje ir susikūrė Talibano judėjimas, kuris užpildė ir taip mildžiniškas problemas Afganistano visuomenėje. Esant Talibanui valdžioje vienintelė radijo stotis veikianti ir oficialiai galiojanti buvo Kabulo radijas, kuriuo buvo skleidžiami Talibano nurodymai ar naujaisi draudimai⁹¹. Šiuo metu nors ir Talibano režimas nuverstas ir yra visos galimybės laisvai prieiti prie viso pasaulio naujienų Afganistane 2014 metais buvo 68 privatūs TV kanalai ir 22 valstybiniai, taip pat 174 radijo stotys iš kurių 47 veikia tik Kabule⁹². Didžioji dalis prieigos prie medijos yra tik didžiuosiuose miestuose, tačiau didžioji dalis gyventojų gyvena tolimose provincijose, kuriose nėra prieigos prie šių šaltinių. Taip pat dauguma kanalų ir radijo stočių yra cenzūruojamos pagal islamo įstatymus, todėl galima didelė propagandos sklaida. Medijos reguliavimas, konkurencingos rinkos įvedimas pakreiptų visus konfliktus kita linkme, tai galima taikyti ne tik Afganistano atvejui, bet ir Ukrainoje ar Sirijoje.

⁸⁷ Lieven A., (12 išnaša), p. 336.

⁸⁸ Dayton B., W., Kriesberg L., (4 išnaša), p. 123.

⁸⁹ *Internet users*, internet live starts, <http://www.internetlivestats.com/internet-users/>, 2016-11-29.

⁹⁰ Rashid A., (15 išnaša), p. 108.

⁹¹ *Ten pat*, (15 išnaša), p. 107.

⁹² *Afghanistan profile – media*, <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12013942>, 2016-12-12.

Afganistano žmonės nepakankamai turi galimybės rinktis savo informacijos srautus. 2014 metais Afganistane interneto prieigą turėjo tik 6 procentai gyventojų, tai demonstruoja šalies atsilikimą ir žmonių neraštingumą naujoms technologijoms, kurios suteikia galimybę pažinti pasaulį ir praplėsti savo akiratį⁹³. Plečiant prieigą prie interneto, sprendžiant problemas dėl propagandos ir šviečiant visuomenę būtų galima spręsti konfliktą. Kita globalizacijos pusė – emigracija, diasporų veikla. Dėl nepakeliamų sąlygų Afganistane žmonės bėgo į aplinkines šalis, o kai kurie dar toliau. Uždraudus moterims dirbti ir įvedus griežtas gyvenimo taisykles tūkstančiai žmonių bėgo į kaimyninį Pakistaną⁹⁴. Nuvertus Talibano režimą į Afganistaną iš Pakistano grįžo 2 milijonai pabėgėlių, tačiau dar tiek pat liko ir jie yra spaudžiami grįžti į tėvynę dar iki 2016 metų pabaigos⁹⁵. Irane taip pat yra apie milijonas registruotų pabėgėlių nekalbant apie oficialius migrantus. Nuvertus Talibaną į gimtinę grįžo apie 3,5 milijonų afganistaniečių, tačiau daugiau nei tiek pat liko svetur. Afganistano piliečiai įsikūrę svetur gali daryti didelę įtaką konflikto sprendime sudarant šalyje kurioje gyvena visuomenės nuomonę, prisidedant prie kurios nors kovojančios pusės Afganistane, remiant sukilėlius arba oficialiąją valdžią. Globalizacija taip pat sukūrė nevyriausybinės organizacijas, kurios kūrėsi mažėjant centrinės valdžios įtakai bei norint spręsti vietines problemas⁹⁶. Tačiau jos turi ir plusų ir minusų. Jos gali veikti šalies ir gyventojų naudai sprendžiant vietines problemas, tačiau jos gali prisidėti ir prie nusikalstamos veiklos, derinti ir remti jų veiklas. Nevyriausybinių organizacijos gali būti vietinės arba tarptautinės. Tarptautinės visuomenės kišimasis į konfliktą taip pat daro didelę įtaką jo sprendimui. JAV kartu su NATO įsivėlusios į tarptautinį karą su terorizmu kovoja ne tik su teroristinėmis organizacijomis, bet formuoja Afganistano raidą bei kultūros pokyčius. Kita globalizacijos pasekmė yra privataus sektoriaus svarba – verslų augimas ir jų vaidmuo visame pasaulyje. Nuo privataus sektoriaus sėkmės gali priklausyti valstybės vaidmuo globaliame pasaulyje. Kai kuriais atvejais verslas gali daryti įtaką šalies stabilumui ir silpnos valdžios veiklai, veikiant kaip vietinių santykių kurstytoju ar kaip rinkos ir natūraliųjų resursų kontrolė⁹⁷. Tačiau privataus sektoriaus kūrimas ir modernizavimas gali padėti valstybėms atsigaivinti po karų. Todėl ir Afganistane būtina skatinti verslo kūrimą, kviesti kuo daugiau užsienio investuotojų, modernizuoti pramonę. Tokie fabrikai kaip *Coca Cola* padeda tvirtinti šalies ekonomiką kartu kuriant ir stabilumą bei užtikrintumą.

⁹³ *Ten pat*, (92 išnaša).

⁹⁴ Rashid A., (15 išnaša), p. 106.

⁹⁵ Katzman K., (10 išnaša), p. 42.

⁹⁶ Dayton B., W., Kriesberg L., (4 išnaša), p. 130.

⁹⁷ *Ten pat*, (4 išnaša), p. 133.

3.2 Karo ekonomika

Karas visais laikais sukldavo pasaulio ekonomika į vieną ar kitą pusę, tačiau ne visada tai buvo viena iš pagrindinių karo priežasčių. Vienas iš aspektų, kuriuos pripažįsta bene visi naujų karų teorijos kritikai yra tai, kad po Šaltojo karo pabaigos ypač pasikeitė karo ekonomika⁹⁸. Karo finansavimas įgavo visai kitą prasmę.

Afganistano konfliktą nuo pat pradžių veikia svarbūs afganistaniečiai, kurie savo įtakoje turi tiek ekonominę tiek karinę galią. Atamanai – tai būtent tie įtakingi asmenys, kuriais JAV rėmėsi nuo pat Afganistano konflikto pradžios. JAV vienu metu bandė kurti sėkmingą demokratine santvarka paremtą valstybę ir sąjungoje su atamanais nugalėti Talibaną⁹⁹. Tačiau šie du reiškiniai tarpusavyje nederą. Atamanais vadinami tie asmenys, kurie turi sau pavaldžią kariuomenę, turi didelę įtaką politiniuose sprendimo priėmimo procesuose, valdo šalies ekonomiką bei turi vietinių gyventojų pagarbą bei paramą. Kaip ir buvo minėt anksčiau Talibanas susikūrė Kandaharo provincijoje kaip vietinių žmonių judėjimas prieš vietos atamanus¹⁰⁰. Būtent su šiais atamanais JAV sudarė sutartis konflikto pradžioje ir juos pasirinko ringdami atstovus į valdžią. Afganistano valdžioje buvo surinkti genčių lyderiai, kurie trokšta garbės ir gėrio tik savo gentims arba sau, todėl vyko daug nesutarimų ne vien dėl skirtingų etninių grupių kultūrų. Tie patys atamanai, kurie kovojo su Talibanu dar neįsikišus JAV buvo valdžioje ir savo galioje turėjo JAV palaikymą po 2001 metų. Tai buvo natūralus JAV pasirinkimas ir jau esamo konflikto sprendimo būdas. Tačiau tai nebuvo toks geras pasirinkimas, kaip atrodė iš pradžių. Dauguma JAV palaikomų atamanų yra narkotikų gamybos ir prekybos „galvos“. JAV norėdama pelnyti jų paramą užmerktomis akimis žiūrėjo į jų vykdomus nusikaltimus. Atamanams naudinga konfliktinė situacija, nes kol Afganistanas nebus saugus, tol JAV ir jos sąjungininkės skirs atitinkamą paramą, kuri dažnai lieka atamanų kišenėse. Jie pelnosi iš esamos konfliktinės situacijos. Daug lengviau vykdyti nusikalstamą veiklą, kai valstybės sienos yra sunkiai kontroliuojamos, valdžia yra korumpuota, žmonės neturi iš ko pragyventi. Todėl jie specialiai kursto konfliktą, dėl jų „verslams“ palankesnių sąlygų uždarbiauti. Pasirinkimas bendradarbiauti su atamanais iš pradžių gal ir buvo naudingas, tačiau pašalinus Talibaną iš valdžios JAV reikėjo imtis atitinkamų veiksmų suvaldyti atamanus, kurie turėdami didelę įtaką kursto konfliktą dėl savo naudos.

⁹⁸ Melander M., Oberg M., Kall J., (39 išnaša), p. 39.

⁹⁹ Peceny M., Bosin Y., *Winning with warlords in Afghanistan*, Small wars & insurgencies, 2011, p. 603.

¹⁰⁰ Lieven A., (12 išnaša), p. 343.

Dar viena problema su kuria susiduriama iki šiol – korupcijos suvokimas ir korumpuota Afganistano valdžia, o tai yra ne kas kita kaip karo ekonomikos pagrindas. Korupcijos lygis Afganistane yra vienas didžiausių pasaulyje, o tai prisideda prie konflikto neišsprendžiamumo. Valstybės pagrindą sudaro stabili ir veikianti valdžia ir jei išrinkta valdžia yra korumpuota, valstybės pasisekimas net ir nekariaujančioje šalyje gali būti tik vidutinis. Naujų karų teorija taip pat teigia, kad korupcija yra konfliktų nesėkmingumo priežastis¹⁰¹. Tai gali paaiškinti net paprasti afganistaniečiai atsakinėdami į klausimus: aguonų augintojai Nangraharo provincijoje paklausti ką jie darytų jei Vakarų sąjungininkai pradėtų naikinti jų aguonų laukus, niekuo nedvejodami atsakė, kad visus juos nužudytų ir prisidėtų prie Talibano kovotojų, o pasitikslinus dėl galimybės suteikti pinigines kompensacijas už pasėlius jie atsakė, kad vistiek jie nieko negautų, nes jų valdžia viską pasiimtų sau¹⁰². Toks nepasitikėjimas valžia Afganistane išlieka iki šiol. Dėl tokio nusivylimo valdžia ir demokratija valstybė negali reikiamai funkcionuoti ir suteikti šalies gyventojams stabilumą. Todėl dabartinis šalies prezidentas padedamas Vakarų įsteigė antikoruacijos centrą, kuris rūpinasi šiais klausimais¹⁰³. Tačiau yra pastebima, kad net šis centras dirba nepakankamai laisvai, yra labai prižiūrimas valstybės. Gentiniu pagrindu susiformavusią valstybę yra sudėtinga pakeisti, tačiau ir toliau vykdant prevenciją prieš korupciją ilguoju laikotarpiu šalis gali išlipti iš šio liūno ir judėti veiksmingos valstybės kelio link.

Afganistanas yra didžiausias opiumo gamintojas visame pasaulyje ir tai yra viena pagrindinių problemų šalyje. Opiumo gamyba yra pagrindinis Talibano pelnytosios šaltinis, tačiau taip pat aguonų auginimas yra pagrindinis šalies gyventojų pragyvenimo šaltinis. Pelnas iš opiumo jau dabar sudaro 2/5 viso Afganistano BVP¹⁰⁴. 2014 metais aguonų auginimas padidėjo rekordiniais 7 procentais, nuo 198,000 hektarų 2013 metais iki 211,000 hektarų 2014 metais¹⁰⁵. Nusikalstamumo rodikliai šalyje yra labai dideli. Tokioms veikloms konfliktinė šalis būseną yra labai paranki, nes žmonės yra įbauginti, ekonomikos lygis žemas, žmonės neturi iš ko maitintis, vyrauja skurdas ir badas, taip pat nestabili šalies teritorijos apsauga leidžia laisvai gabenti narkotikus. Tačiau netgi susitvarkius su narkotikų prekeiviais atsirastų milžiniška problema paprastų Afganistano gyventojų terpeje. Afganistano gyventojams aguonų auginimas yra parankus dėl kelių priežasčių. Pirma, tai augalas, kuris augant nereikalauja vandens, yra atsparus dideliems

¹⁰¹ Munkler H., (3 išnaša), p. 7.

¹⁰² Lieven A., (12 išnaša), p. 348.

¹⁰³ Katzman K., (10 išnaša), p. 10.

¹⁰⁴ Lieven A., (12 išnaša), p. 348.

¹⁰⁵ *Afghanistan*, Central intelligence agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, 2016-12.05.

temperatūros pokyčiams ir ilgai išliekantis nepakitęs, todėl yra idealus Afganistano klimatui. Antra, tai augalas, kuris atneša daugiausiai pelno perdirbant jį opiumą. Ši grūdinė kultūra ilgą laiką yra vienas pagrindinių pragyvenimo šaltinių daugumai Afganistano šeimų. Auginant aguonas yra uždirbama keturis kartus daugiau nei auginant kitus augalus¹⁰⁶. Todėl šalies valdžiai būtina spręsti šią problemą ir kurti alternatyvas šiai grūdinei kultūrai pakeisti. Tačiau prie narkotikų pelno augimo prisideda ir šalies korupcija. Tai leidžia nevaržomai ir be jokios atsakomybės vykdyti nusikalstamas veiklas. Visos problemos Afganistane siejasi viena su kita, todėl pradėjus spręsti kurią nors vieną būtvų galima išspręsti visas.

3.3 Religinis fanatizmas

Religinis fundamentalizmas Afganistane įgavo pagreitį Sovietų Sąjungai pasitraukus iš šalies. Daugelį metų šalį alinę konfliktai sudarė tobulą terpę fundamentalioms jėgoms įsitvirtinti valdžioje. Talibano lyderiai buvo iš skurdžiausių, konservatyviausių ir mažiausiai raštingų pietinių Paštūnų Afganistano provincijų, kurie savo judėjimą pradėjo prieš vietinius Mujhedin atamanus¹⁰⁷. Pirmasis Talibano lyderis Mohammad Omar norėjo savo gyvenimišką patirtį ir įsitikinimus įgaluoti visam Afganistanui grindžiant tai Kuranu. Jis pateisino net pačių musulmonų žudimą jei jie nepaklus jo įsakymams tai įvardijant kaip šventą kovą su kitatikiais – džihadą. Džihada arabiškai reiškia „stengtis“, todėl tai verstinama kaip „pastangos“¹⁰⁸. Kurane tai reiškia, kaip pastangos įtvirtinti tikėjimą, kaip valios pastangomis įgyvendinti pamatines prievoles, todėl visų pirma tai kova su vidiniu savimi. Tačiau Kurane taip pat nemažai sąsajų su smurtu ir prievarta minint džihadą. Nors daugiau kova minima kaip gynyba, pasigailint civilių, kaunantis tik prieš priešo kovotojus dėl Kurane dažnai minimo smurto ir prievartos aktų islamas tampa neapsaugotas nuo kraštutinių interpretacijų, kurios leistų ne tik gynybinį, bet ir puolamąjį džihadą, kuris gali būti prilyginamas terorizmui¹⁰⁹. Globalaus džihadizmo banga pasklido ir Afganistane susikūrus Talibano judėjimui, kuris nusistatė grąžinti islamo tikėjimą Afganistane prie jos įsivaizduojamo tikrojo „pražios“ islamo tikėjimo. Talibano režimas Afganistane buvo vienas griežčiausiai valdančių viešąjį piliečių gyvenimą. Režimas draudė moterims rodytis be burkos ir ją būtinai turėjo lydėti vyriškos lyties

¹⁰⁶ Carberry S., Faizy S., *Afghan farmers: Opium is the only way to make a living*, npr parallels, 2013, <http://www.npr.org/sections/parallels/2013/11/14/245040114/afghan-farmers-opium-is-the-only-way-to-make-a-living>, 2016-12-12.

¹⁰⁷ Rashid A., (15 išnaša), p. 110.

¹⁰⁸ Račius E., (14 išnaša), p. 51.

¹⁰⁹ *Ten pat*, (14 išnaša), p. 53.

giminės atstovas, visuotinė malda buvo privaloma, draudė muziką, skustis, skraidinti aitvarus, lošti azartinius žaidimus, kirptis Britiškėmis ar Amerikietiškomis šukuosenomis ir taip toliau¹¹⁰. Tokių prievolių ir draudimų nepaisymas buvo griežtai draudžiamas, dažniausiai mirtimis ar rykščių kirčiais. Talibano režimui esant valdžioje buvo įkurta religijos policija, ginkluota lazdomis bei kalašnikovais¹¹¹. Jie prižiūrėdavo religijos normų laikymąsi gatvėse, žmones mušdavo savo nuožiūra, kas jiems pasirodydavo nederama (ar per trumpa vyro barzda ar per trumpa moters burka). Moterys buvo visiškai pašalintos iš visuomeninio gyvenimo – joms buvo uždrausta mokytis, dirbti, keliauti kartu su vyrais viešuoju transportu, mūvėti garsą leidžiančius batus, dažytis ir panašiai. Tokia moterų diskriminacijos problema išlieka didele problema ir iki šiol.

Viena didžiausių Afganistano valstybės problema yra diskriminacija lyties atžvilgiu, tai yra, moterų išnaudojimas, kankinimas, jų teisių engimas ar prievartavimas. Pagal islamo religiją vyras yra atsakingas už moters tiek moralinę tiek materialinę gerovę. Vyras yra atsakingas už tai kokį įvaizdį sukuria jo šeima. Tačiau religijai išsikreipus (religinis fanatizmas) moterys tapo kaip daiktas, kurį galima nusipirkti, išnaudoti prieš jos valią. Daugiau nei 70 % Afganistano moterų yra ištekinamos per prievartą ir dauguma iš jų teka anksčiau nei 16 metų¹¹². Vyrai dažniausiai nėra baudžiami dėl smurto šeimoje, todėl net dėl menkausio moters „nusižengimo“ ar nepaklusimo jos yra kankinamos, užmėtomos akmenimis, laikomos įkalintos namuose. Bandant užkirsti tam kelia, Afganistane buvo įsteigtas Nacionalinis veiklos planas moterims Afganistane (angl. *National Action Plan for Women of Afghanistan*). 2002 metais buvo suformuota ministerija moterų klausimais, tam, kad būtų sprendžiamos anksčiau minėtos problemos. Ministerija užtikrina moterų apsaugą, kuria moterų prieglaudas visoje šalyje. Vienas aktyviausiai veikiančių organizacijų moterų lygoje yra nuo 2001 metų įsikūrusi Afganistano moterų tinklas (angl. *Afghanistan Women's Network*), kuriam priklauso daugiau nei 3000 narių, apjungiantis apie 75 nevyriausybinės organizacijas, kurios skirtos moterų paramai teikti¹¹³. Šių organizacijų pagalba moterims buvo suteikiamos darbo vietos, net tokiuose sektoriuose kaip policija, teismai ar kariuomenė, nuo 2011 metų JAV apmokė kelias moteris pilotės. Taip pat joms legaliai leista vairuoti, oficialiai nebereglamentuojama privalomumas nešioti burka, ko nebuvo prieš nuverčiant Talibano valdžią. Tačiau visi pasiekimai labiau galioja ir vyrauja dideliuose miestuose, nors juose gyvena tik 25 % gyventojų¹¹⁴. Dėl didelio kultūrinio

¹¹⁰ Collins J., J., (11 išnaša), p. 40.

¹¹¹ Rashid A., (15 išnaša), p. 105.

¹¹² Katzman K., (10 išnaša), p. 15.

¹¹³ *Ten pat*, (10 išnaša).

¹¹⁴ Collins J., J., (11 išnaša), p. 7.

savitumo ir įsisenėjusių vertybių kaimuose, kurių Afganistane yra labai daug, vis dar tebekyla tokios pačios problemos, kokios ir buvo prieš tai.

Kalbant apie religijos laisvę Afganistane paranku prisiminti, jog dauguma šalies gyventojų yra musulmonai. Tačiau tokios mažumos kaip krikščionys, induistai, sihistai, bahaistai yra diskriminuojamos, engiamos, tokie žmonės fundamentalių musulmonų laikomi nevertais gyvento, todėl tarp jų dažnai kyla ne tik nesutarimai bet ir ginkluoti konfliktai. Ypač didelių problemų kyla renkant valdžią taip, kad teisingai būtų paskirstytas tiek islamo atšakų atstovų balsai, tiek kitų religijos mažumoms¹¹⁵.

3.4 Kultūrinis neišprusimas

Viena pirmųjų klaidų padarytų JAV pradėjus karą Afganistane tai atitinkamo karių paruošimo nebūvimas. Konfliktas Afganistane buvo pirmas tokio pobūdžio konfliktas, tačiau į tai nebuvo kreipiama daug dėmesio. JAV praeityje buvo sužavėta kaip aistringai ir atkakliai afganistaniečiai priešinasi Sovietų Sąjungai, tačiau visa tai pamiršo, kai pačiai teko kovoti prieš jų pačių apmokytus ir parengtus Afganistano kovotojus¹¹⁶. Karių nepasiruošimas kovai Afganistane, išmuktų pamokų nepritaikymas buvo vienos pirmųjų šio konflikto neišsprendžiamumo problemos.

Kariams Afganistane buvo net sunku susivokti prieš ką ištikrųjų yra kovojama. Kariaujančios pusės prasideda nuo kontrabandininkų, ginklų prekeivių, Talibano kovotojų baigiant vietinėmis gentimis¹¹⁷. Kovoju pobūdis taip pat skiriasi nuo konvencinio kariavimo būdo. Sukilėlius sunku atskirti nuo civilių asmenų, jie nedėvi uniformos, neturi kitų skiriamųjų ženklų. Kovotojas gali būti ir vaikas ir moteris ir paprasčiausias senolis. Dėl šios priežasties JAV ir jos sąjungininkės turėjo pakeisti savo kovos taktiką. Pirmas prioritetas buvo laimėti vietinių gyventojų pasitikėjimą, kas buvo gana sudėtinga žinant Afganistano kultūrą. Norint laimėti naujuosius karus neužtenka laimėti karinį konfliktą, būtina pavergti žmonių širdis¹¹⁸. Kadangi Afganistanas nuo seno žinomas kaip neužkariaujama šalis jie į įsibrovėlius žiūrį ypač atsakingai, niekuo nepasitiki dėl praeityje vykusių okupacijų. Daugumos vietinių akimis JAV būtent ir yra okupantas, kuris nori

¹¹⁵ *World Report 2015: Afghanistan*, 2014, <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/afghanistan>, 2016-11-25.

¹¹⁶ Lieven A., (12 išnaša), p. 337.

¹¹⁷ Never ending war in Afghanistan – war documentary, 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=MwKExpYFlbk>, 2016-12-12.

¹¹⁸ Dayton B., W., Kriesberg L., (4 išnaša), p. 123.

perteikti savo kultūrą ir panaikinti jų. Kultūrinis palikimas yra ypač svarbu musulmonams afganistaniečiams, todėl pasineriant į šį konfliktą, buvo padaryta klaida neįsigilinus į Afganistano kultūrinius ypatumus. Tai padarė daug žalos ir užtesė konfliktą. Šiuo metu kariai prieš misijas yra ruošiami pagal specialias programas, kariai yra supažindinami su šalies, kurioje bus vykdoma misija, kultūriniais ypatumais, taip pat yra rengiami psichologiškai, morališkai, fiziškai. Tai padeda išvengti tiek kultūrinio tiek psichologinio smūgio atvykus į konfliktinę valstybę. Tarptautinėse misijose kariai iš įvairių šalių turi dirbti kartu, todėl taip pat yra užtikrinamos pratybos, kurių metu treniruojamasi dirbti kartu tarptautiniu mastu¹¹⁹. Dar vienas iššūkis su kuriuo susidura kariuomenės šiais laikais yra darbas kartu su civilėmis organizacijomis¹²⁰. Tai atsispindi net Lietuvos karių patirtimi Afganistane rašant ataskaitas apie misijas. Vienas pagrindinių pasiekimų dabartinėse misijose yra tai, kad kariai buvę tose misijose perduoda savo patirtį, dalinasi išmoktomis pamokomis, kurios padeda rasti bendrus interesus tarp Vakarų valstybių bei vietinės valdžios bei gyventojų. Visa tai yra kelias į sėkmę Afganistano konflikte.

JAV planas vyksant į Afganistaną buvo nugalėti terorizmą, sukurti naują, stabilią Afganistano valstybę paremtą vakarietiško stiliaus teisine sistema, sukurti vakarietišką požiūrį į žmogaus teises¹²¹. Tokie planai buvo tiesioginė grėsmė musulmonų kultūrai, vietinių klasių išnykimui, todėl tai nesusilaukė populiarumo, kai kurie žmonės dėl šios priežasties net prisidėjo prie Talibano kovotojų¹²². Atsižvelgus į Afganistano kultūrą bei papročių svarbą vietiniams gyventojams nuo pat pradžių buvo galima pastebėti, kad tai nėra tinkamas planas šiai valstybei. Norint laimėti konfliktą betkuriuoje valstybėje būtina atsižvelgti į jos praeitį, dabartį, visuomenės poreikius. Tik tokiu būdu bus pasiekta tikslinga ir greita pergalė. Dėl savo istorinės praeities ir suformuoto požiūrio Afganistano gyventojai skeptiškai žiūrį į Vakarų pasaulį, į modernizaciją, kuri nesutampa su musulmonišku gyvenimo stiliumi. Religija dar nėra prisitaikiusi šiuolaikinėms tendencijoms ir technologinėms naujovėms, todėl žmonėms sunku suprasti, kad visa tai suteiks jiems lengvesnį gyvenimą. Vietiniams gyventojams, kurie yra mažai apsiskaitę Talibano režimas teikė klaidingos informacijos apie Vakarų visuomenę, suformavo neigiamą požiūrį. Tokį požiūrį buvo sunku panaikinti, dėl to, nes Vakarai tik dar kartą atnešė konfliktą į šią šalį. Civilės mirtys tik dar labiau supriešino vietinius gyventojus su Vakarų kariuomenėmis bei civiliais darbuotojais.

¹¹⁹ Edukacion and training, NATO topic, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49206.htm, 2016-12-12.

¹²⁰ Priedas nr. 3.

¹²¹ Lieven A., (12 išnaša), p. 345.

¹²² *Ten pat.*, (12 išnaša), p. 346.

3.5 Valstybės atsilikimas

Vienas iš naujų karų teorijos atspindžių yra tai, kad konfliktai dvidešimt pirmame amžiuje vyksta atsilikusiose, žlugusiose valstybėse, kuriose gali laisvai įsigalėti nusikalstamos ar teroristinės organizacijos¹²³. Afganistanas viena iš būtent tokių valstybių. 2001 metais dar esant Talibano režimui statistiškai 1700 moterų iš 100 000 mirdavo dar gimdydamos¹²⁴. Tik 12 % žmonių turėjo prieigą prie švaraus vandens. Šiuo metu prieigą prie švaraus vandens turi apie 55 %, tačiau to nepakanka užtikrinti sanitarines sąlygas kaimuose¹²⁵. Neraštingumas nuo seno buvo didelė Afganistano problema, tačiau visa tai dar labiau pablogėjo atėjus Talibanui į valdžią. Buvo naikinamos mokyklos, mergaitėms uždrausta mokytis, moterims dirbti, todėl buvo uždaryta daug mokyklų. Kaimuose buvo sunaikintos vienetinės mokyklos ir todėl didžioji dalis kaimų gyventojų nebeturėjo jokios prieigos prie išsilavinimo. Valdant Talibanui 90 % mergaičių ir 60 % beniuokų buvo neraštingi¹²⁶. Dauguma šalies gyventojų yra užauginti konfliktuose, todėl jų gyvenimo būdas yra pakitęs, žmonės nebesugeba prisitaikyti ir veikti normaliai, taikos sąlygomis. Todėl net ir keliant išsilavinimo lygį yra sunku tai padaryti. Maži berniukai nuo 12 metų buvo imami į atamanų kariuomenes¹²⁷, iki šiol yra kamuojami baisaus pokonfliktinio streso, sapnuoja košmarus, negali integruotis į visuomenę. Tokia sužalota jaunoji karta yra Afganistano ateitis, todėl turi būti įdėta milžiniškos pastangos tam ištaisyti. Išsilavinimas yra valstybės gerbūvio rodiklis.

Yra pastebima, kad Vakarų valstybės reformuodamos Afganistaną mažai dėmesio skyrė tobulinant administracinį aparatą tiek Kabule tiek ir kitose provincijose¹²⁸. Vakarų pagrindinis dėmesys buvo skiriamas centrinei Afganistano valdžiai pamirštant rajonų administraciją, kuri Afganistano atveju būtų daug populiarsnė ir veiksmingesnė. JAV kartu su sąjungininkėmis finansavo nemažą kiekį vietinių afganistaniečių mokymų užsienyje, kur jie buvo apmokyti politikos mokslų, supažindinti su demokratijos ir biurokratijos veikimo principais, tačiau tai galėjo jiems suteikti darbą Europoje, bet grįžę jie to negalėjo pritaikyti Afganistano visuomenei. Dėl netinkamos valdžios pasirinkimo, dar Karzajaus administracija dėl aukšto korupcijos lygio, gentinės visuomenės palikimo į postus kvietė ne atitinkamą išsilavinimą įgyjusius žmones, bet sau pavaldžius artimus

¹²³ Ginty M., R., *Warlords and the liberal peace: state building in Afghanistan*, Routledge, 2010, p. 581.

¹²⁴ Rashid A., (15 išnaša), p. 107.

¹²⁵ Afghanistan, The world factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, 2016-12-12.

¹²⁶ Rashid A., (15 išnaša), p. 107.

¹²⁷ *Ten pat.*, (15 išnaša), p. 109.

¹²⁸ Lieven A., p. 346.

žmones ar įtakingus atamanus¹²⁹. Dėl šios priežasties net skiriama parma nebuvo paskirstyta atitinkamai ar naudingai. Dauguma užsienio darbuotojų yra susitelkę Kabule dėl saugumo, tačiau tai tik stiprina centrinę valdžią, nors visos problemos vyskta nutolusiose provincijose.

¹²⁹ *Ten pat.*, (12 išnaša), p. 347.

IŠVADOS

Tik XIX amžiuje susikūrusi valstybė išgyveno tris konfliktus susijusius su supervalstybėmis. Nors Afganistanas nepasižymi nei natūraliųjų iškasenų gausumu nei turi kitų savybių kurios trauktų kitataučius, Afganistaną nuo seno puldinėja aplinkinės valstybės, tačiau iki šiol niekam taip ir nepavyko to padaryti. Po Sovietų Sąjungos atsitraukimo pažeidžiamame, karų nuniokotame krašte įsitvirtino fundamentalus islamo teroristinė organizacija Talibanas, kuris taikydamas griežtas viešo gyvenimo taisykles sukėlė pilietinį karą. 2001 metais į konfliktą įsitraukusi JAV (globalus karas su terorizmu) neįvertino Afganistano istorijos bei kultūrinių ypatybių, todėl iš pradžių vykdytos sėkmingos operacijos nepadėjo užtikrinti saugumo šalyje ir atvesti taikos į Afganistaną iki šiol. Nuo 2014 metų JAV ir NATO sąjungininkės vykdo atsitraukimą iš valstybės, tolimesnį valdymą pereidžia oficialiai išrinktai Afganistano valdžiai. Tačiau vis dar vykdomi sukilėlių sprogdinimai, nestabili ekonomika rodo, kad Afganistanas dar nėra pasiruošęs veikti savarankiškai. Tai kelia nerimą tarptautinei bendruomenei dėl terorizmo sklaidos Vidurio Rytų Azijos regione ir to pasekmių visame pasaulyje (konfliktas Sirijoje, teroro išpuoliai JAV, Prancūzijoje, Vokietijoje, pabėgėlių problema Europoje).

Baigiamajame darbe naudojama naujų karų teorija leidžia pažvelgti į problemas su kuriomis susiduriama kovojant XXI amžiaus karus. Afganistane tęsiasi vienas pirmųjų tokio pobūdžio karų, todėl pritaikius Kaldor naujų karų teoriją ir atsižvelgus į teorijos kritiką buvo išskirti kriterijai, kuriuos nagrinėjant baigiamojo darbo ginamasis teiginys buvo patvirtintas. Kai kurios problemos susijusios su pasikeitusio konflikto pobūdžiu jau yra išspręstos, tačiau į kitas problemas tarptautinė visuomenė ir oficiali Afganistano valdžia kreipia per mažai dėmesio. Įvertinus gautus tyrimo rezultatus, atsižvelgus į iškeltus uždavinius bei baigiamojo darbo tikslą formuluojamos šios pagrindinės išvados:

1. Baigiamajam darbui atlikti buvo remtasi Mary Kaldor naujų karų teorija, kuri apibrėžia ir nagrinėja XXI amžiaus karus. Autorė ir šios teorijos šalininkai teigia, kad po Šaltojo karo atsirado kitokios smurtinės išraiškos, kurios turi būti pritaikytos nagrinėjant ir sprendžiant naujuosius karus. Naujų karų teorija išskiria nemažai aspektų kurie kito pastarąjį dešimtmetį – identitetinės kovos išraiška, itin brutalus karo pobūdis, civilių aukų pasirinkimas, kariaujančių pusių skirtumai, mažas konfliktų intensyvumas, karo asimetriškumas, karo ekonomikos vystymo populiarėjimas, medijos svarba ir jos panaudojimo būdai. Tačiau teorija susilaukė nemažai kritikos, kuri buvo aktyviai

nagrinėjama. Didžiausią dėmesį kritikai sutelkė ties teoretikų išskirtų tezių naujumo bei pasikeitusios karo prigimties aiškinimu. Mary Kaldor neneigia, kad atskiri naujų karų teorijos aspektų galime rasti ir ankstesniuose konfliktuose, tačiau teorijoje naudotų bruožų visuma paaiškina konfliktų sprendimo nesemkes. Tačiau naujų karų teoretikai sumaišo pakitusio karo prigimties aiškinimą su pasikeitusiu karo pobūdžiu. Išskyrus ir paaiškinus šiuos aspektus teorija padėjo atlikti baigiamojo darbo tyrimą.

2. Remiantis naujų karų teorija ir jos kritika buvo išskirti kriterijai, kuriuos nagrinėjant išaiškėjo, kad JAV ir NATO sąjungininkės atidžiai mokėsi iš padarytų klaidų konflikto pradžioje, jų strategija Afganistane yra pritaikyta valdyti sukilėlių veiksmus (kova su maištininkais – angl. *counter-insurgency*), didelis dėmesys yra skiriamas civilių apsaugai, komunikavimui su vietiniais gyventojais ir jų palaikymo svarbai. Ruošiantis misijoms kariai yra ruošiami atsižvelgus į buvusių misijose karių patarimus. Nuo konflikto pradžios yra padaryta didelė pažanga, tačiau net konfliktą sprendžiant remiantis kovos su maištininkais strategija yra pamirštama pagrindinė jos esmė – laimėti žmonių širdis bei protus. JAV su NATO sąjungininkėmis per daug dėmesio skyrė Talibano naikinimui ir per mažai Afganistano žmonių gelbėjimui.
3. Išnagrinėjus oficialiosios Afganistano valdžios bei tarptautinės bendruomenės veiksmus šalyje galime pastebėti, kad pažanga sprendžiant šį konfliktą yra nemaža, tačiau to neužtenka taikos bei stabilumo užtikrinimui. Pastebima, kad didelis dėmesys yra skiriamas centrinei šalies valdžiai, tačiau atsižvelgus į Afganistano susiskirstymą provincijomis, bei žmonių gyvenimą kaimuose galime teigti, kad dėmesys yra sutelkiamas ne ten, kur jo labiausiai reikia. JAV ir NATO Afganistane vis dar kovoja su terorizmu didžiausią dėmesį skiriant Talibano grupuotės naikinimui, tačiau mažai dėmesio yra skiriama žmonių palankumui laimėti, bendradarbiavimui, kas leistų užbaigti šį konfliktą.
4. Afganistano konflikte viena pagrindinių problemų yra nesutarimas su Talibano grupuote, kuri ne tik vykdo sukilimus, remia nestabilumą šalyje bet ir pelnosi iš esamos konfliktinės situacijos. Talibanas pelnydamasis iš narkotikų verslo kursto konfliktą. Nestabilioje ir prievartos pilnoje šalyje vystyti narkotikų verslą yra daug lengviau nei stabilioje ir stiprią valdžią turinčioje šalyje. Todėl reikia ieškoti alternatyvų, kurios būtų naudingos tiek Talibanui tiek šalies gyventojams. Su šia problema taip pat yra susiję Afganistano atamanai, kurie yra įtakingi ir kai kurie dalyvauja valstybės valdyme kuriant karo ekonomiką šalyje. Esant ten dar lengviau vykdyti nusikalstamą veiklą, net gaunant Vakarų pritarimui vardan

bendradarbiavimo galimybių. Korupcijos lygis Afganistane yra perdidelis, kad valdžia pasitikėtų valstybės piliečiai, o tai kelia didelių problemų jos stabilumui užtikrinti. Dėl esamos karo ekonomikos valdžioje gaunama parama iš užsienio valstybių nevisada patenka į žmonių rankas ir nėra pritaikoma atsitinkamai pagal poreikius. Per didelė centrinės valdžios galia, per mažai dėmesio skirti provincijų valdžios tvarkymui bei reguliavimui. Kultūriniai Afganistano ypatumai ir etnis susikaldymas taip pat apsunkina valstybės stabilizavimą.

Siūlymai:

Šiomis dienomis Afganistane išskiriame šešias problemas: karo ekonomika, karinių pajėgų (ANSF) nesugebėjimas užtikrinti saugumo, nesutarimas su Talibanu (tik pasiruošiamasis periodas deryboms, tačiau derybos kol kas nevyksta ir Talibanas nusistatęs griežtą savo taisyklių įvedimu, kas netenkina oficialiosios valdžios), opiumas, priklausomybė nuo užsienio valstybių, gentinis susiskaldymas (atamanai)¹³⁰. Kiekviena problema gali būti sprendžiama kaip vienetas, tačiau jos yra tarpusavyje susijusios ir priklausomas viena nuo kitos, todėl sprendžiant vieną galima išspręsti iškart kelias:

- Sprendžiant korupcijos problemą šalyje būtina kviesti švietimo specialistus, kurie šviestų tiek valdžios atstovus tiek visuomenę apie korupciją, neigiamą jos pusę, apskritai apie šešėlinę ekonomiką (opiumas), spręsti problemas susijusias su gentiniu šalies susikirstymu ir jų kultūrinio palikimo naikinimu (nukrypimas nuo religijos).
- Daug dėmesio reikia skirti švietimui, nes tai šalies sėkmingumo pagrindas, statyti kuo daugiau mokyklų, siųsti kuo daugiau užsienio atstovų, kurie savo patirtį perteiktų afganistaniečių mokytojams, spręsti moterų ir mergaičių padėti visuomenėje, kad visi turėtų teisę į pradinį išsilavinimą. Pradinis išsilavinimas yra itin svarbus Afganistanui, nes 44,6% visų gyventojų sudaro vaikai iki 15 metų. Švietimo modernizacija nėra jų identiteto praradimas, tai pasaulinės normos be kurių valstybė niekada negalės atsistoti ant kojų.
- Būtina kuo skubiau pradėti derybas su Talibanu, tačiau įtraukti jį į valstybės valdymą tik tuo atveju jei jie sutiks sušvelninti savo reikalavimus dėl religinių įsitikinimų ir atsisakyti nusistatymo prieš modernizaciją, nes tai vienintelis būdas įveikti skurdą ir įvesti saugumą į šalies gyvenimą. Taip pat svarbu vystyti

¹³⁰ 6 pav., *Afganistano konflikto problemų sprendimai*.

bendradarbiavimą su atamanais, siūlyti jiems verslo alternatyvas, tam, kad nebereikėtų jiems pelnytis iš konflikto.

- Opiumo gamyba ir aguonų auginimas šiuo metu yra vienas pagrindinių veiklų kurios maitina dauguma afganistaniečių, todėl reikia apsvarstyti galimybę legalizuoti aguonų auginimą, tačiau ne kaip narkotikų elementą, bet vaistų gamybai, kas sumažintų vaistų kainas, tačiau tuo pat metu reikėtų sugriežtintos sveikatos apsaugos kontrolės, kad tie vaistai nebūtų panaudoti kaip narkotikai. Legalizavus aguonų auginimą šalies ūkininkams nereikėtų atsisakyti savo uždarbio šaltinio ir tuo pat metu pinigai eitų į valstybės biudžetą.
- Dar viena problema Afganistane yra tai, kad Afganistanas priklausomas nuo kitų valstybių skiriamų lėšų. 70 procentų biudžeto valstybės sudaro užsienio šalių parama, o tai reiškia, kad tik 30 procentų viso biudžeto valstybė surenka pati. Žmonės įpratę nieko nedarant gauti daug paramos. Patirtis iš Helmando provincijos (vietiniai žmonėms kyla pasipiktinimas laiku negavus kokio nors daikto) mus moko, kad negalime amžinai teikti paramą, nes tai neveda prie tobulėjimo. Tai taip pat atsispindi 2010 metais sukurtame pereinamojo laikotarpio pastabose (angl. *guidinece of transition note*) Helmando provincijoje, kuriame pažymima, kad viena iš pagrindinių problemų yra skiriamas perteklinis aprūpinimas. Atsitraukus humanitarinei ir finansinei pagalbai iš kitų valstybių pati valstybė turės aprūpinti savo gyventojus, todėl reikia sugalvoti alternatyvių priemonių renkant lėšas. Kadangi valstybė yra ant skurdo ribos, žmonės neturi darbo, reikia traukti kuo daugiau užsienio šalių investicijų, kurios kurtų darbo vietas.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Monografijos ir studijos:

1. Clausewitz von C., *Apie karą*, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008.
2. Dayton B., W., Kriesberg L., *Conflict transformation and peacebuilding. Moving from violence to sustainable peace*, Routledge, New York, 2009.
3. Duffield M., *Global governance and the new wars: The merging of development and security*, London: Zed Books, 2001.
4. Ghani A., Lockhard C., *Fixing failed states, A framework of for rebuilding a fractured world*, Oxford university press, 2008.
5. Ginty M., R., *Warlords and the liberal peace: state building in Afghanistan*, Routledge, 2010.
6. Hoffman F., *Conflict in the 21st century. The rise of hybrid wars*, Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
7. Kaldor M., *The new and old wars: Organized violence in a global era*, Stanford University press, 1st edition, 1999.
8. Munkler H., *The new wars*, Polity press, Cambridge, 2005.
9. Račius E., *Musulmonai ir jų islamas*, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.

Dokumentai:

1. *Enduring strategic partnership agreement between the United States of America and the Islamic Republic of Afghanistan*, 2012, <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/2012.06.01u.s.-afghanistanspasignedtext.pdf>, 2016-11-17.
2. *Europos Parlamento rezoliucija dėl Afganistano*, 2006, [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/ta/p6_ta-prov\(2006\)0017_/p6_ta-prov\(2006\)0017_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/ta/p6_ta-prov(2006)0017_/p6_ta-prov(2006)0017_lt.pdf), 2016-11-17.
3. Headquarters Department of the Army, *Stability operations: field manual*, Washington, 2008, <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-07/fm3-07.pdf>, 2016-11-14.

Akademiniai straipsniai mokslinėje periodikoje:

1. Collins J., J., *Understanding war in Afghanistan*, National defence university, Washington D.C., 2011.
2. Dale C., *War in Afghanistan: strategy, military operations, and issues of congress*, Congressional research service, 2009.
3. Hoffman F., *Conflict in the 21st century. The rise of hybrid wars*, Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007, http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, 2016-12-05.
4. Howard M., *What's in a Name? How to fight terrorism*, Foreign Affairs, 2002, <http://www.stetson.edu/artsci/political-science/media/name.pdf>, 2016-12-12.
5. Jasiukėnaitė B., „Naujųjų karų“ koncepcija: pagrįstumo klausimas, Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 2010-2011, p. 23-39.
6. Kaldor M., *In defence of new wars*, International Journal of Security and Development, 2013, <http://www.stabilityjournal.org/articles/10.5334/sta.at/>, 2016-10-21.
7. Katzman K., *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, 2016, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>, 2016-11-17.
8. Kilcullen D., *Complex Warfighting*, Future Land Operating Concept, 2007, http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/complex_warfighting.pdf, 2016-12-19.
9. Lieven A., *The war in Afghanistan: it's background and future prospects*, Conflict, Security & Development, 2009.

10. Melander M., Oberg M., Kall J., *The 'New Wars' Debate Revisited: An Empirical Evaluation of the Atrocity of 'New Wars'*, Department of peace and Conflict Research, Sweden, Uppsala University, 2006.
11. Noormal A., N., *Conflict Analysis: Afghanistan Since 2001*, University of Colorado, 2014, <http://www.beyondintractability.org/library/conflict-analysis-afghanistan-2001>, 2016-12-05.
12. O'Hanlon M., Riedel B., *Plan A-Minus for Afghanistan*, The Washington Quarterly, 2011.
13. Peceny M., Bosin Y., *Winning with warlords in Afghanistan*, Small wars & insurgencies, 2011.
14. Schuurman B., *Clausewitz and the "New Wars" Scholars*, Parameters: U.S. Army War College, Vol. 40, Issue 1, 2010.
15. Serrano M., O., L., *War Amongst the People, Or Just Irregular?*, Small wars journal, 2014.
16. Waldman M., Wright M., *Who Wants What. Mapping the Parties' Interests in the Afghanistan Conflict*, Asia programme, 2014.

Straipsniai internetinėje periodikoje:

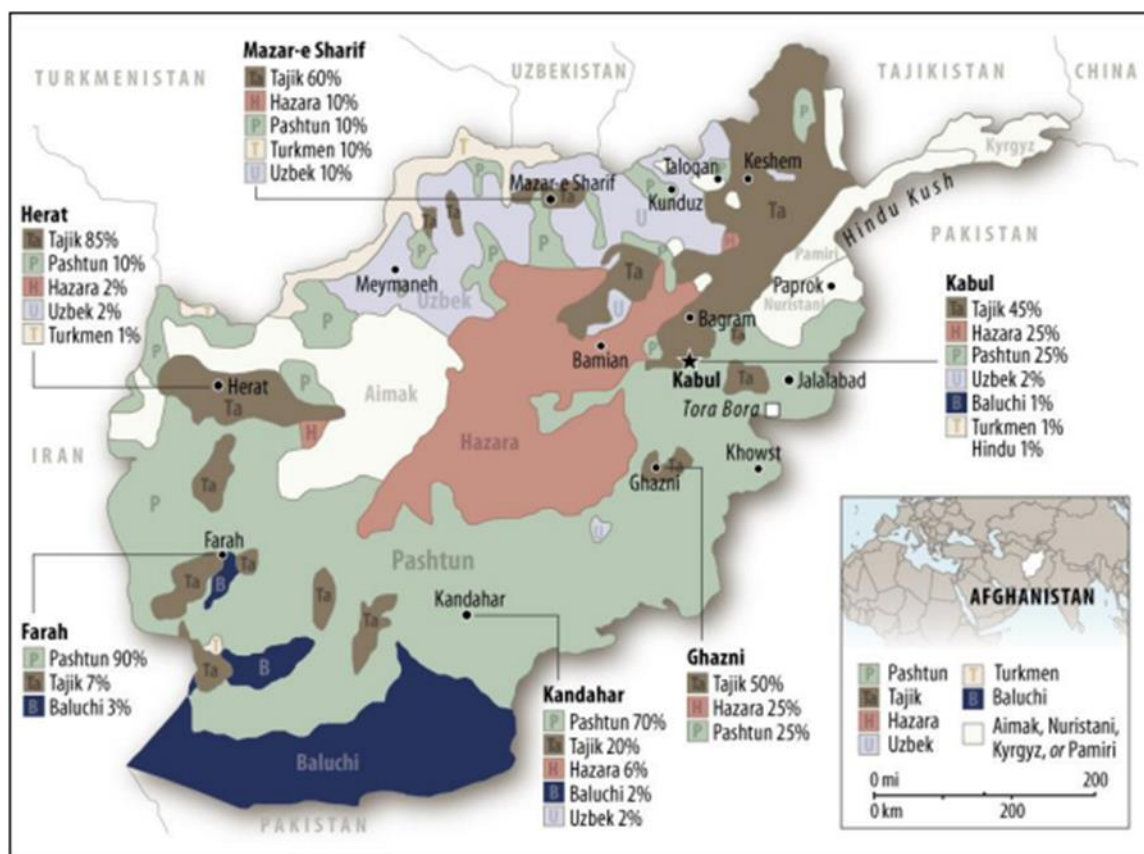
1. *Afganistanas*, <http://www.salys.info/afganistanas>, 2016-11-17.
2. *Afghanistan population (live)*, <http://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>, 2016-12-05.
3. *Afghanistan war documentary*, <https://www.youtube.com/watch?v=TbAzcaVy4-c&t=38s>, 2016-11-29.
4. Carberry S., Faizy S., *Afghan farmers: Opium is the only way to make a living, npr parallels*, 2013, <http://www.npr.org/sections/parallels/2013/11/14/245040114/afghan-farmers-opium-is-the-only-way-to-make-a-living>, 2016-12-12.
5. Carpas M., *Stengiantis įtvirtinti stabilumą Afganistane*, NATO apžvalga, 2006, nato.int, 2016-11-17.
6. Courtesy Congressional Research Service, <http://www.cfr.org/afghanistan/taliban-afghanistan/p10551>, 2016-11-17.
7. *Edukacion and training, NATO topic*, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49206.htm, 2016-12-12.
8. *Internet users*, <http://www.internetlivestats.com/internet-users/>, 2016-11-29.

9. *ISAF's mission in Afghanistan* (2001-2014), 2015, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69366.htm, 2016-11-17.
10. *Korupcijos suvokimo rodyklė*, <http://www.transparency.org/cpi2015#map-container>, 2016-11-17.
11. *Korupcijos suvokimo rodyklė*, <http://www.transparency.org/cpi2015>, 2016-11-17.
12. *Never ending war in Afghanistan – war documentary*, 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=MwKExpYFlbk>, 2016-12-12.
13. *Penkios šalys, kurių nepavyks išgelbėti*, <http://m.technologijos.lt/cat/373/article/S-51230>, 2016-11-22.
14. Račius E., *JAV ir NATO nebeturi rožinių svajonių sukurti demokratiją Afganistane*, 2012, <http://pasaulis.lrytas.lt/-13356068391333323873-e-ra%C4%8Dius-jav-ir-nato-nebeturi-ro%C5%BEini%C5%B3-svajoni%C5%B3-sukurti-demokratij%C4%85-afganistane.htm>, 2016-11-17.
15. *Soviet war in Afghanistan (1979-1989) - Documentary films*, <https://www.youtube.com/watch?v=Xx4RDzwyOFY&t=3s>, 2016-11-24.
16. Stanaitis J., Žemaitytė V., *NATO vadovaujama Tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacija Afganistane*, 2014, http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/nato_vadovaujama_tarptautiniu_saugumo_paramos_pajegu_operacija_afganistane, 2016-11-13.
17. *World Report 2015: Afghanistan*, 2014, <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/afghanistan>, 2016-11-25.
18. Žilinskas J., *Kitas naujų karų veidas*, 2006, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-08-18-justinas-zilinskas-kitas-nauju-karu-veidas/5117>, 2017-01-07.
19. Žinių portalas CNN.com, <http://edition.cnn.com/>.

PRIEDAI

1 pav. Geografinis Afganistano išsidėstymas¹³¹

2 pav. Etninis Afganistano pasiskirstymas¹³².

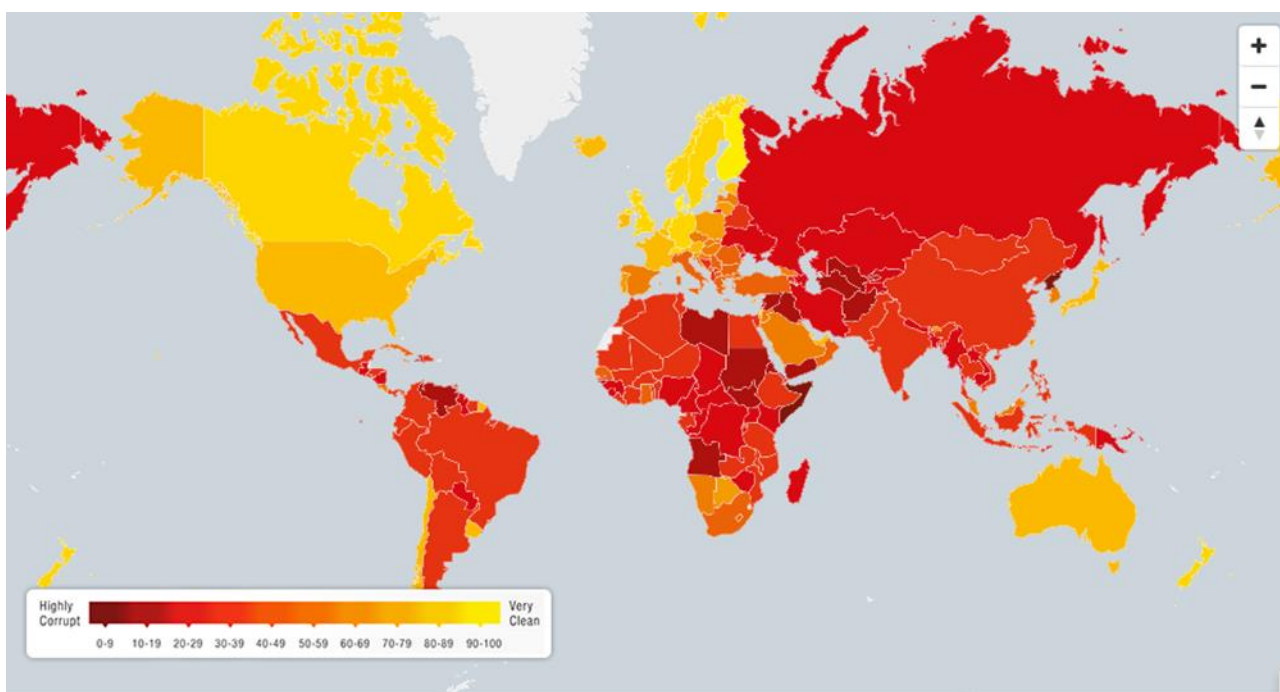
¹³¹ Afganistanas, <http://www.salys.info/afganistanas>, 2016.11.17.

Table 12. Post-Taliban U.S. Assistance to Afghanistan

(appropriations/allocations in \$ millions)

Fiscal Year	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
ESF	117	239	894	1280	473	1211	1400	2088	3346	2168	1837	1850	851	1225	1200	1000
DA	18.3	42.5	153	170	185	167	149	.4	.3	0	0	0				
GHCS	7.5	49.7	33.4	38	41.5	101	63	58.	92	70	0	0				
Refugee Accounts	160	61	63	47	42	54	44	77	82	65	99	13				
Food Aid	206	74	99	97	108	70	231	82	32	19	0.6	0				
IDA	197	86	11	4	0	0	17	27	30	66	61	14				
INCLE	60	0	220	709	216	252	308	484	589	400	324	6.1	225	325	250	185
NADR	44	34.7	67	38.	18.2	37	27	49	58	69	65	54		43.5	38	37.6
IMET	0.2	0.4	0.7	1.0	1.0	1.2	1.7	1.4	1.8	1.6	2	0.8	.51	1.4	1.2	0.8
FMF	57	191	414	397	0	0	0	0	0	0	0	0				
Other	33	23	36	18	0.2	0.1	21	5	5.8	7.4	8	0				
DOD—ASSF	0	0	0	995	1908	7406	2750	5607	9167	10619	9200	5124	4727	4109	3652	3448
DOD—CERP	0	0	40	136	215	209	488	551	1000	400	400	200	30	15		
Infrastructure Fund	0	0	0	0	0	0	0	0	0	299	400	325	199	0		
Business Task Force	0	0	0	0	0	0	0	14	59	239	242	179	64	5		
DOD—CN	0	0	72	225	108	291	193	230	392	376	421	372				
DOD—Other	7.5	165	285	540	0	0	0	0	0	0	0	0				
DEA Counternarc	0.6	2.9	3.7	17	23.7	20	41	19	0	0	0	0				
Total U.S. Assistance	909	970	2392	4712	3339	9818	5732	9292	14854	14800	13058	8084	6097	5725	5165	4672

3 pav. Finansinēs JAV īšlaidos Afganistane¹³³.

4 pav., Korupcijas lygis Afganistane¹³⁴.

¹³² Courtesy Congressional Research Service, <http://www.cfr.org/afghanistan/taliban-afghanistan/p10551>, 2016-11-17.

¹³³ Katzman K., (10 īšnaša), p. 72.

Problema	Sprendimo būdas
Karo ekonomika	Visuomenės informavimas apie korupciją, užtikrinti valstybės valdyme vykstančių procesų skaidrumą (ataskaitos), kurti konkurencingą rinką, kuri nevengtų atsakomybės.
ANSF	Mažinti gentinį susiskaldymą, skatinti visuomeninį vientisumą, užtikrinti kad nebūtų išvengta atsakomybės dėl daromų nusikaltimų.
Talibanas	Vykdyti derybas, įtraukti į valdžią.
Atamanai	Bendradarbiauti užkertant kelią jų nusikaltimams.
Priklausomybė nuo užsienio valstybių	Kurti efektingą valstybės valdymo aparatą, kuris rūpintusi valstybės ekonomika. Gerinti santykius su kaimyninėmis valstybėmis. Kviesti užsienio kapitalą, o ne prašyti paramos.
Opiumas	Įvertinti legalizavimo galimybes, vaistų pramonės kūrimą.

6pav. Afganistano konflikto problemų sprendimo būdai¹³⁵.

¹³⁴Korupcijos suvokimo rodyklė, <http://www.transparency.org/cpi2015> , 2016-11-17.

¹³⁵Sudaryta autorės.

Afganistano kultūros ypatumai

Oficialus valstybės pavadinimas Afganistano Islamo Respublika. Vien šalies pavadinimas mums atspindi daugumos šalies gyventojų religiją bei stiprų ryšį su ja. Nepriklausoma valstybė su dabartinėmis sienomis susikūrė 1919 metais, po Britanijos okupacijos. Afganistanas ribojasi savo teritorinėmis sienomis su Turkmekistanu, Tadžikistanu ir Uzbekistanu šiaurėje, Kinija ir Pakistanu rytuose ir pietuose, taip pat su Iranu vakaruose, taigi, šalis apsupta šešiomis skirtingas istorijas ir kultūras puoselėjančiomis valstybėmis¹³⁶. 2016 metų duomenimis Afganistane gyvena 33,74 milijonai gyventojų¹³⁷. Didžioji gyventojų dauguma priklauso Paštūnų etninei grupei, kuri sudaro 42%, 27% Tadžikai, 15% Hazarai ir kitos smulkesnės grupės kaip Uzbekai ar Turkmėnai. Šalis yra multikultūrinė ir paremta genties autoritetu. 99% Afganistano gyventojų yra musulmonai, iš kurių 80% sudaro sunitai¹³⁸. Afganistanas turi dvi oficialias nacionalines kalbas – Dari (50%) ir Paštu (35%). Afganistano reljefas yra kalnuotas, dauguma teritorijos yra dykumos, todėl labai nedaug žemių yra derlingų. Miestuose gyvena tik 26,7% gyventojų. Tai viena iš priežasčių dėl skurdo šalyje. Afganistaną sudaro 34 provincijos su sostine Kabule. Afganistanas nuo seno žinomas kaip neužkariaujama valstybė. Šalies istorija paremta įvairiausiais karais - Britanijos okupacija, Sovietų Sąjungos okupacija, Taliban režimas (JAV intervencija). Vidiniai šalies konfliktai dažniausiai kyla ne dėl vystymosi stokos, religinių įsitikinimų ar konstitucinių teisių, bet dėl dominuojančių genčių bandymo centralizuoti valstybės valdymą padedant kokiam nors užsienio valstybei. Didžiąją Afganistano kaip valstybės gyvavimo dalį šalį valdė Paštūnų kilmės atstovai. Todėl gyventojai iš kitų etninių grupių, kurie jautėsi užgulti dažniausiai ir pradėdavo sukilimus ir konfliktus. Tačiau nepaisant daugiakalbės ir daugiakultūrės tautos labai didelis kultūros ypatumas yra religija¹³⁹. Nepaisant to, kad 80 procentų gyventojų yra sunitai, religiniai skirtumai tarp sunitų, šiitų ar kitų religinių mažumų dažnai kurstė konfliktus. Taigi, Afganistano istorija nuo seno paremta tiek išorės tiek vidiniais konfliktais. Kalbant apie religiją buvo minėta, kad 99% afganistaniečių yra musulmonai, tai reiškia, kad 33,4 milijonai afganistaniečių yra monotesitinės religijos atstovai. Musulmonai tiki į vienintelį Dievą – visa ko Kūrėją, kuris įvardijamas

¹³⁶Noormal A., N., Conflict Analysis: Afghanistan Since 2001, University of Colorado, 2014, <http://www.beyondintractability.org/library/conflict-analysis-afghanistan-2001>, 2016-12-05.

¹³⁷*Afghanistan population (live)*, <http://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>, 2016-12-05.

¹³⁸Collins J., J., (11 išnaša), p. 9.

¹³⁹Noormal A., N., (136 išnaša), 2016-12-05.

kaip Alah¹⁴⁰. Dievo pasiuntiniai yra keturi: Mozė, Dovydas, Jėzus ir Muchamadas, tačiau yra tikima, kad pirmųjų trijų pasiuntinių originalūs tekstai yra prarasti, todėl Dievas apreiškė Kuraną, kuris vienintelis atitinka originalą ir juo vieninteliu dera sekti bei skaityti. musulmonai vadovaujasi Kuranu, kuris buvo užrašytas jau po Muchamado mirties surinkus atsitiktinai užrašytus ir žmonių atmintinai išmokus Muchamado išstartus žodžius. Taigi, pagrindinis tekstas buvo interpretuojamas jau ne tiesiogiai Muchamado apsireiškimais. Kuranas yra pagrindinis ir pirmasis teisės šaltinis. Kurane išdėstyti nurodymai ir draudimai visiems musulmonams yra privalomi ir nekvestionuojami. Antru pagal svarbą teisės šaltiniu musulmonai laiko Suna, kuri yra Muchamado gyvenimo aprašymas. Suna susideda iš dviejų dalių: Syros (Muchamado hagiografinė biografija) ir chadysų (Muchamadui priskiriami veiksmai ir pasisakymai)¹⁴¹. Iš esmės Suna paaiškina Kurano prasmes, o chadysai yra antras pagal svarbą teisės šaltiniai, kuriais besąlygiškai turi vadovautis kiekvienas musulmonas¹⁴². Šaryjos terminas įvardijamas kaip musulmonų religinė teisė, kuri yra amžina ir nekintanti, kaip amžinas ir nekintantis yra Dievas. Dėl šios priežasties žmonės neturi jokios teisės jos keisti ar interpretuoti. Tačiau, kadangi šaryja nėra savaime pažini ir visiems suprantama, jos aiškinimu žmonėms ėmė rūpintis teisininkai, kurių veikla pavadina teisės mokslu fikh (supratimas, išmanymas)¹⁴³. Etika, moralė bei teisė musulmonų pasaulyje dažniausiai yra glaudžiai susipynusios ir dažniausiai neatskiriamos, todėl vyrauja ir politiniame gyvenime. Islamo praktika yra ypatingai ritualizuojama ir dažniausiai įvardijamos kaip prievolės. Jos yra skiriamos į dvi dalis: individualias ir bendruomenines. Penkios pagrindinės islamo tikėjimo prievolės: tikėjimo išpažinimas, pasninkavimas, apeiginis meldimasis, religinis mokestis ir piligrimystė¹⁴⁴. Taip pat musulmonams privalomas kasmetinis mėnesio pasninkavimas – ramadano mėnesis. Pasninkavimo metu musulmonai turi susilaikyti nuo maisto, rūkymo bei lytinių santykių šviesios paros metu. Tačiau atsižvelgiant į pasaulinius pokyčius musulmonams tenka vis labiau interpretuoti Kuraną ir remtis komentatorių bei teisininkų įžvalgomis, todėl skirtinguose kraštuose tikėjimo prievolės gali būti išpažįstamos ir suprantamos skirtingai. Taip pat musulmonai nesukūrė centrinės institucijos kaip krikščioniai Bažnyčios todėl tai kėlė grėsmę islamo vienybei ir formų nutolimui. Todėl pradėjo kurtis įvairūs sąjūdžiai kurie dažnai net ginklu siekė sugrąžinti musulmonų bendruomenes prie įsivaizduojamo pirminio islamo mokymo. Kūrėsi tokie

¹⁴⁰ Račius E., (14 išnaša), p. 34.

¹⁴¹ Račius E., (14 išnaša), p. 58.

¹⁴² *Ten pat*, (14 išnaša), p. 66.

¹⁴³ *Ten pat*, (14 išnaša), p. 65.

¹⁴⁴ *Ten pat*, (14 išnaša), p. 40.

judėjimai kaip islamistai bei džihadistai, kurie valdžios siekia ginkluota kova, kuri įvardijama kaip džihadas. Tačiau skirtingai nei klasikinėje džihado doktrinoje, kova yra skelbiama ne tik išorės jėgoms ar ne musulmonams, bet ir jų valstybių valdžioje esantiems musulmonams. Geriausias džihadi kultūros pavyzdys „Al Quaida“ organizacija, kuri pasaulinės žiniasklaidos pagalba tapo skėtine organizacija (talibanas viena iš grupuočių), sukūrė radikalizuotų musulmonų kovos simbolį – globalų džihadą. Juo Usama bin Ladenas kvietė musulmonus prisijungti prie globalios kovos nukreiptos prieš Vakarų pasaulį bei konkrečiai JAV. Tai skelbė, kad civilių žudymas šioje kovoje yra pateisinamas, žudyti amerikiečius ir jų sąjungininkus (civiliai ir kariškiai) yra individuali kiekvieno musulmono prievolė¹⁴⁵. Taigi, dėl šios priežasties Afganistane JAV ir jos sąjungininkai nuo pat pradžių (ypač nepažindami Afganistano kultūros) susidūrė su nemaloniomis problemomis, kurios trukdė konfliktui išsispęsti taikiai ir greitai.

¹⁴⁵ *Ten pat*, (14 išnaša), p. 96.

2001-2016 Afganistano konflikte dalyvaujančių pusių pasiekimai¹⁴⁶

JAV, NATO	Oficialioji Afganistano valdžia
Nuverstas Talibano režimas	2004, 2009, 2014 metų demokratiniai prezidento rinkimai
Pašalintas Al-Quaidos lyderis Osamas bin Ladenas	2005, 2010 metų parlamento ir provincijų rinkimai
Parama demokratijos vystymuisi	Ruošiamasi deryboms su Talibanu
Žmogaus teisių užtikrinimas	Demokratiniais principais paremta konstitucija
Parama ekonomikos vystymuisi	ANSF, policija
Antikorupcijos vystymas	
Mokyklų, ligoninių steigimas (mokyklas lanko 8 milijonai vaikų iš kurių 40% mergaitės)	
Infrastruktūros atstatymas	
Kova su sukilėliais	
Afganistano nacionalinės armijos apmokymas	

¹⁴⁶ Sudaryta autorės.

CIVILIŲ—KARIŠKIŲ BENDRADARBIAVIMO IDENTIFIKUOTŲ PAMOKŲ LENTELE
AFGANISTANAS

Eil. nr.	Problemos apibūdinimas	Problemos aprašymas	Pasiūlymai/rekomendacijos
1.	Bendras karių ir civilių parengimas PAG'ėse (Mokymas)	Užima laiko, kol PAG'ėse dirbantys civiliai ir kariai prisitaiko vieni prie kitų darbo kultūros ir metodų, išsiaiškina bendros veiklos sinchronizavimo procedūras ir galimybes, išmoksta veikti esant pavojingoms situacijoms.	Prieš siunčiant civilius ir karius į operacijos regioną, rengti jiems bendrus mokymus, stengiantis, kad mokymuose dalyvautų kartu ateityje dirbsiantys asmenys. Mokymuose imituoti galimas situacijas ir sinchronizuoti civilių ir karių veiklą.
2.	Civilių pasirengimo veikti konkrečioje Provincijos atkūrimo grupėje trūkumas (Mokymas)	Dažnai į operacijos rajonus atvykstantys civiliai būna susipažinę su bendra PAG'ių koncepcija ir dokumentacija, tačiau nebūna susipažinę su konkrečios PAG'ės modeliu, veiklos principais, tos provincijos specifika. Todėl kartais kyla sunkumų bendraujant su provincijos vadovybe arba aiškiai suvokiant bent jau regioninius (RC) veiklos	Siūlytume apsvarstyti galimybę civilių parengimo misijai metu rengti jiems stažuotes PAG'ėms vadovaujančių šalių sostinėse, konkrečiose PAG'ėse, esančiose artimiausioje kaimynystėje

		principus.	
3.	Operacinis planavimas rengimosi stadijoje	Dislokuojamo vieneto rengiamame operaciniame plane teikiamas atsakomybės rajono saugumo, politikos, ekonominės ir socialinės situacijos vertinimas, nustatomi bendri tikslai ir numatomos karinės ir civilinės priemonės.	Kompetentingų civilių struktūrų (KAS civilių ekspertų, kitų institucijų, specializuotų organizacijų), ypač jei jos bus atsakingos už plano dalinį įgyvendinimą operacijų rajone, pilnateisis dalyvavimas yra privalomas operacinio plano rengime prieš išsiunčiant vienetą į operaciją.
4.	Nepakankamas vietinių pasirengimas	Įgyvendinti PAG vykdomus projektus trukdo nepakankami vietinės valdžios gebėjimai bendradarbiauti ir kartu įgyvendinti tarptautinių pajėgų, kitų organizacijų greito poveikio ir ilgalaikio vystymo projektus.	Jei NATO vadovaujamos pajėgos dislokuotos konflikto zonoje planuoja įgyvendinti projektus, jos turi turėti pajėgumus (paprastai civilinius) su kuriais operacijos pradinėse fazėse galėtų vykdyti vietinės administracijos apmokymus rengti, prižiūrėti ir įgyvendinti projektus.

¹⁴⁷ Identifikuotų pamokų lentelė.

¹⁴⁷ KAM archyvo medžiaga gauta praktikos metu.